

ORTA ÇAĞ AVRUPASI'NDA CADİ YARGILAMALARI

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1182524>

Arş. Gör. Dr. Cansu KOÇ BAŞAR*

Öz

Orta Çağ Avrupası'nda cadı yargılamaları iktidara ve topluma yayılmış bir akıl dışılığın vahşi bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçeklikten uzak inanışların yoğunluğu, akıl almaz nedenlere ve yöntemlere dayalı zincirleme yargılamaları da beraberinde getirmiştir. Bu yargılamaların konusu ve yöntemi gibi yargılananların tespiti de oldukça dikkat çekicidir. Nitekim yargılanacak cadıların belirlenmesi ayrımcılık ve marjinalleştirilenin üst düzeydeki örneğini tarihsel olarak ortaya koymaktadır. Orta Çağ Avrupası'nda yaşanan bu vahşetin son bulması ancak felsefi kuşkuculuğun ortaya çıkması ve akıl dışı inanışların sorgulanması ile mümkün olmuştur. Orta Çağ Avrupası'nda geniş bir coğrafyaya ve uzun bir sürece yayılmış olan cadı yargılamaları, rasyonel düşüncenin, ayrımcılık yasağının, işkence yasağının, adil yargılanma hakkının ve modern hukuk ile onun temel ilkelerinin anlamını tersten okutmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Cadı Yargılamaları, Cadı Kimliği, Orta Çağ Avrupası, Ayrımcılık, İşkence

THE WITCH TRIALS IN THE MEDIEVAL EUROPE

(Research Article)

Abstract

The witch trials in the Medieval Europe appear as a brutal example of an irrationality that pervaded power and society. The intensity of beliefs that fall wide of mark has brought with it chain judgments based on inconceivable reasons and methods. Like the subject and method of these trials, the

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir, (cansu.koc@deu.edu.tr) ORCID: 0000-0002-3597-971X (Geliş Tarihi: 04.06.2022-Kabul Tarihi: 12.09.2022) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

determination of the prosecuted is quite remarkable. In fact, identifying the witches to be prosecuted historically reveals high level of discrimination and marginalization. The end of this brutality in Medieval Europe was only possible with the emergence of philosophical skepticism and questioning irrational beliefs. The witch trials in Medieval Europe, which spread over a wide geography and long process, paraphrase the meaning of the rational thought, the prohibition of discrimination, the prohibition of torture, the right to a fair trial and modern law and its fundamental principles.

Keywords

Witch Trials, Witch Identity, Medieval Europe, Discrimination, Torture

GİRİŞ

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile beraber, bölgeyi kuşatan istilâlar, Avrupa'da maddi ve kurumsal görünümün büyük ölçüde değişime uğramasına sebep olmuştur. Ulaşım ve iletişim ağları çökmüş; ekonomi, ticaretten koparak kırsal faaliyetlerle sınırlı kalmış; okur-yazarlık din adamlarının tekeline geçmiştir. Söz konusu koşullar, Batı Avrupa'da merkezi iktidarın oluşmamasına ve iktidarın parçalandığı bir siyasal yapının kurulmasına neden olmuştur. Merkezi bir yönetimin varlık gösterememesi ve toprağa bağlı ekonomi ile beraber feodalizm, Orta Çağ Avrupası'nın siyasal görünümü olarak ortaya çıkmıştır. Toprak sahibi olan ekonomik iktidar, bu dönemde aynı zamanda kamu yetkisine de sahip olmuştur. Dolayısıyla Orta Çağ'ın hâkim sınıfı olan aristokrasi, topraklarla beraber devlet örgütlenmesinin de sahibidir; ancak yine de feodal dönemde, kralın iktidarı teorik olarak tam anlamıyla ortadan kalkmış değildir. Bununla beraber kralın iktidarı, toprak sahibi olan *senyörler* ve aynı zamanda dönemin önemli bir güç odağı olan Kilise tarafından gölgelenmiş durumdadır. Kilise, hem dönemin ideolojisinin Hıristiyanlık olması hem de dünya işlerine karışma olanağı bulması nedeniyle gücünü artırmıştır. Orta Çağ'da sadece siyasal iktidar değil, hukuk da dine göre düşünülmüş ve pozitif hukuk yerini doğal hukuka bırakmıştır¹. Papaların ve konsüllerin aldıkları kararlar; Kilise'nin, diğer dini otoritelerin ve Katoliklerin uyguladıkları bir kurullar bütünü olan Kilise hukukunu oluşturmuştur².

Orta Çağ Avrupası'nda özellikle pozitif hukukun işlerliğini kaybetmesi, akıl dışı inanışların ortaya çıkması ve bunun yargılamalarda da etkisini göstermesi söz konusu olmuştur. Akılcılıktan uzak bu sistem hukuki güvenliğin yok olduğu bir ortamı da beraberinde getirmiştir. Böylesi bir anlayış "cadi" kavramının yargılamalarda ve toplumda karşılık bulabilmesine, yargılamaların bir vahşet ve kıyım boyutuna gelmesine neden olmuş, yüzyıllar boyu süren bu vahşet ve kıyımın çözülme süreci ise ancak felsefi kuşkuculuğun gelişmesi ile mümkün hâle gelmiştir.

¹ Bkz. **Akad**, Mehmet/**Vural Dinçkol**, Bihterin/**Bulut**, Nihat: Genel Kamu Hukuku, 17. Basım, Der Yay., İstanbul 2021, s. 43-49; **Uygun**, Oktay: Devlet Teorisi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 146-152.

² Bkz. **Bendason**, Ney (çev. Şirin Tekeli): Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., Presses Universitaires De France, t.y, s. 27-28; **Akad/Vural Dinçkol/Bulut**, s. 48-49; **Gurvitch**, Georges (çev. Hamide Topçuoğlu): "Diferansiel ve Jenetik Hukuk Sosyolojisi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:13, Sayı:1-2, Mart-Nisan 1956, s. 259.

I. CADİ YARGILAMALARINI HAZIRLAYAN KOŞULLAR: CADILIK İNANCININ GELİŞİMİ

11. yüzyıl, cadı avı vahşetinin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde Roma Hukukunun yeniden canlanmış olması da cadı yargılamalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Nitekim Roma Hukukunun yeniden etkin hale gelmesi ile genel anlamda suçlar ve cezalar ağırlaşmıştır ve söz konusu durum, cadı yargılamalarının konusu olan büyücülük suçunun cezasının da ağırlaşmasına neden olmuştur. Katolik Kilisesi tarafından cadı oldukları ileri sürülenlere yönelik olarak kıyım ve zalimlik ise 12. ve 13. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. 14. ve 15. yüzyıllar, cadı avının gerçek anlamda ilk ivme kazandığı dönem olması nedeniyle ayrıca dikkate çekmektedir; ancak en büyük vahşetlerin yaşandığı ve cadı avının yoğunlaştığı dönem 16. ve 17. yüzyıllar olmuştur³. Cadı yargılamalarının sürecine genel hatları ile bu şekilde bakılabilirse de Avrupa'daki cadı avlarının birdenbire başladığını söylemek mümkün değildir, aksine bunun ardında uzun bir hazırlık süreci vardır.

10. yüzyıldan itibaren başta heretik tarikatları ve Yahudiler olmak üzere azınlıklara karşı takınılan tavır, giderek toplum içindeki farklı “marjinal” gruplara uzanmıştır. Geçen yüzyıllar boyu Avrupa'da yaşanan ekonomik ve sosyal değişimler ile idari ve siyasi anlamda görülen yenileşme de cadı avını hazırlayan koşullar arasındadır. Cadı kavramına, hukuki bir metinde ilk kez 1419 yılında rastlanmakla birlikte, ilk “sistemik” cadı avları 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 16. yüzyıldan itibaren yaygın hâle gelen cadı düşmanlığı, Kilise, mahkemeler ve sivil kurumlar için olduğu gibi halk için de çok yeni bir durum değildir. Aradan geçen süre içinde sadece düşman olarak görülen özne değişmiş, genişlemiştir⁴.

Bu dönemde yoğunlaşan cadı avlarını anlamlandırabilmek için ise öncelikle cadı tanımlamasının nasıl yapıldığına, başka bir ifade ile cadılaştırmanın nasıl mümkün hâle getirildiğine bakmak gerekir. Söz konusu yaklaşımla cadılara atfedilen özellikler içerisinde öncelikli olarak göze çarpan iki unsurun olduğu söylenebilir. Bunların ilki, aslında cadılığın tanımını veren ve cadılık suçlamasını mümkün kılan Şeytan'la yapılan *sözleşme* iddiası; ikincisi ise zincirleme yargılamaların ve infazların altyapısını oluşturduğu söylenebilecek olan *Sabbat* iddiasıdır.

³ **Gemalmaz**, Mehmet Semih: Devlet, Birey ve Özgürlük, 3. Baskı, Legal Yay., İstanbul 2016, s. 170.

⁴ **Akın**, Haydar: Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı, Phoenix Yay., Ankara 2010, s. 74-76.

Sözleşme iddiasının kökenine bakıldığında, klasik cadı anlayışında, cadıların doğüstü yeteneklere ve güçlere sahip olabilmek için Şeytan'la bir sözleşme yaptığı inancı ile karşılaşılır. Sözleşme kavramı, cadılığı heretiklerle ilişkilendirmek ve basit büyücülük işleri yapanları, yeni efendileri Şeytan'a tapınmak için İsa'yı kötüleyen tehlikeli heretiklere dönüştürmek için kullanılmaktadır. Orta Çağ skolastiklerinin dünya görüşleri de onları her türlü büyücülük işinin Şeytan tarafından yönlendirildiğine inanmaya sevk etmiştir. Buna göre Tanrı, Şeytan'a bu gücü kullanma izni vermiştir; ancak büyülü bir doğanın hiçbir nesnesi, niteliklerini Şeytan'dan almış değildir. Bu yaklaşıma göre, iyi niyetli bir büyü olamaz. Skolastikler, herhangi bir büyü işiyle uğraşan kimsenin, Şeytan'la işbirliği yaptığını öne sürmüşlerdir. Cömert bir ruha sahip olmadığı bilinen Şeytan'ın da karşılıksız bir iş yapması mümkün değildir⁵. Nitekim Şeytan'la sözleşme imzalayarak kendisini resmen ona teslim etmiş olan kişiler, yaptıkları hizmetler karşılığında iblisten, kötü amaçlarını sağlamak için bazı büyülü güçler almışlardır. Bu güçler kullanılarak insanlar, güçsüz ya da kısır hâle getirilebilir, salgın hastalıklara yol açılabilir, hayvan sürüleri kurutulabilirdi. Bu inanç sayesinde her türlü felaketten sözü edilen kişiler sorumlu tutulabilir hâle geliyordu. Şeytani saplantılarda, ruhun kötü ruhlar tarafından ele geçirilmesinde, akıl hastalıklarında, aniden ortaya çıkan ruhsal durum ya da davranış değişikliklerinde onların parmağı olduğuna inanılıyordu. Bu kişiler, İsa'yı tanımayı reddetmişti ve Şeytan'a tapmaktalardı⁶.

St. Augustinus gibi teologlar da bu sözleşmelerden söz etmişlerdir. Bunun yanı sıra, skolastik düşünürler ise söylenen ve uygulanan sözleşmelerin farkından bahsetmişlerdir. Söylenen sözleşme iblisi çağırmaktan ibarettir; ancak uygulanan sözleşmede iblisten yardım beklenmektedir. Bu iblisler çok sayıdadır ve kötü ruh anlamına gelmektedir. İblisler Şeytan'ın vekilidir. Siyahlar giyinmiş biri, aralarına katılmak isteyen kişiye konuk olmaktadır. Bu kişi Şeytan, daha doğrusu Şeytan'ın vekili olan iblislerden biridir. Bazen kurbanın yazılı bir sözleşmeye imza atması sağlanmaktadır ve bu imza, imza atan kişinin kanıyla atılır. Bazense belgenin tümü kana boyanır. Kurban yazı yazmayı bilmiyorsa imza yerine geçen simge çemberdir; çünkü olağan haç yasaktır. Sözleşmeye göre Şeytan, Katoliklikten vazgeçmek, vaftizini reddetmek ve ruhunu cehenneme teslim etmek karşılığında kişiye istediği her şeyi verecektir. Sözleşme, yedi ila dokuz yıl arası geçerli olur. Bu süre dol-

⁵ **Martin**, Lois (çev. Barış Baysal): Cadılığın Tarihi Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli, Kalkedon Yay., 2009, s. 29.

⁶ **Russell**, Jeffrey Burton (çev. Nuri Plümer): Mephistopheles – Modern Dünyada Şeytan, Kabalcı Yay., İstanbul 1999, s. 28.

duğunda kurban, bazen ölmüş olur, bazen de sözleşme yenilenir. Dönemin teologlarına göre Şeytan'la ya da herhangi bir iblisle yapılan sözleşme, yasal olarak bağlayıcı değildir. Kimi durumlarda, sözleşme reddedilebilir ve Kilise ile barış sağlanabilir⁷.

En az sözleşme kadar önemli bir diğer iddia da cadıların organize olmuş gruplar halinde, Şeytan'a tapındıkları iddiasıdır⁸. Cadıların toplanmasına *Sabbat* denmektedir. Bazı söylentilere göre iki farklı şekilde toplantı olur. İlki, sık sık tekrar edilen on iki cadı ve iblisten oluşan on üç kişilik bir toplantı ya da kurul şeklindedir. Diğeri ise birkaç ya da birçok kurulun bir araya gelmesiyle yapılan toplantılardır. *Sabbat'ların*, her zaman için dışarıda, ıssız ve sapa yerlerde, çoğunlukla yamaçlarda ya da bir ormandaki açık arazide düzenlendiği söylenmektedir. Toplantılar gece yarısı başlar ve sabah horozu ötmeden önce sona erer⁹.

Sözü konusu *Sabbat'ların* gerçekleştiğine olan inanç, cadı avı mekanizmasında önemli bir rol oynamaktadır; çünkü cadıların bir araya geldiklerine dair herhangi bir kanıt olmaması halinde cadı mahkemelerinde suç ortakları aranmamakta ve cadı avının karakteristik özelliği haline gelen “zincirleme” cadı arayışları gerçekleştirilememektedir. Nitekim *Sabbat* inancı ile beraber cadılık suçlaması ile yargılanan bir kişinin tek başına var olamayacağı düşüncesi desteklenmekte ve onun toplantılar yaptığı düşünülen diğer kişiler bulunarak zincirleme cadı yargılamaları yapılmaktadır. Esasen *Sabbat* iddiası, 15. yüzyıla kadar tam anlamıyla ortaya atılmamıştır; ancak cadı avının el kitabı olarak anılan *Cadı Çekici-Malleus Maleficarum*¹⁰, *Sabbat'ı* açıkça dile getirmiştir. Burada, gece vakti bir kadınlar toplantısı olarak belirlenmiş bir günde cadıların bir araya geldikleri ayinlerden bahsedilmek-

⁷ Crow, W. B (çev. Fulya Yavuz): Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi, 2. Baskı, Dharma Yay., İstanbul 2006, s. 258-259.

⁸ Martin, s. 41.

⁹ Crow, s. 274-275.

¹⁰ 1484'te iki Dominiken rahip, Heinrich Kraemer ve Johann Sprenger, Papa VIII. Innocentus'dan, Almanya'da cadılığın kökünü kazımak için izin almıştır. Papaya göre, her köyde kendisini Şeytan'a teslim etmiş, büyücülük ve karanlık işlerle uğraşan, hayvanlara, tahıla zarar veren, erkeklerin belini bağlayan kişiler vardır. Alman köylerinde araştırma yapan bu iki rahibin bulguları Papalık fermanı ile onaylanınca, diğer rahip kardeşlerini de uyarmak ve bilgilendirmek amacıyla, 1486'da söz edilen *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum'u* yayımlamışlardır. Yerel cadı avlarında ortaya çıkmış olan halk inanışlarının sentezi niteliğindeki bu kitap, tüm Hıristiyan dünyasında cinbilimi olarak nitelendirilebilecek demonolojinin en yetkin başvuru kaynağı olmuştur ve bu kaynağın otoritesi Avrupa'daki cadı avı vahşeti boyunca tartışmasız şekilde kabul görmüştür, bkz. Berktaş, Fatmagül: Tarihin Cinsiyeti, 6.Basım, Metis Yay., İstanbul 2018, s. 218-219.

tedir. Buna göre cadılar, Şeytan'a bağlılıklarını bildirmek için toplanırlar, İsa'yı inkâr ederler ve haz dolu, müstehcen, insanlık dışı davranışlar sergilerlerdi. Bu davranışlar içinde çocuk kurban etme, yamyamlık ve ahlaksızlıklar vardı. Özellikle Fransa, İtalya ve İspanya'da yapılan bazı tasvirlerde Katolik ayinlerle dalga geçildiği, haça hakaret edildiği gösteriliyordu. Bazı cadılar, her Perşembe gecesi *Sabbat*'a katıldıklarını açıklıyorlar, bazılarıysa yılda bir ya da iki kez *30 Nisan Walpurgisnacht* ve *31 Ekim Cadılar Bayramı* olarak bilinen eski pagan festivallerine katıldıklarını beyan ediyorlardı. Herhangi bir *Sabbat*'a katıldığını söyleyenlerin sayıları farklılık gösteriyordu. Kimi yerlerde *Sabbat*'a katıldığını söyleyenler, bu toplantılara tüm köyün katıldığını ileri sürüyordu¹¹.

Cadı toplantılarında, cadıların uçtuğundan da bahsedilmektedir¹². Bu inanış, herkes tarafından kabul görmüş değildir. Cadıların gerçekten uçtuğu inancı son aşamada baskın çıkmış olsa da hiçbir zaman tam anlamıyla kabul görmemiştir. Örneğin, İngiltere'deki cadılık davalarında uçmaktan bahsedilmemiş ve İngiliz yasaları büyülü uçuşu hiçbir zaman suç olarak tanımlamamıştır. Yine de genel itibarıyla, cadıların *Sabbat*'larda hayvan şeklini almış iblislerin sırtında, sepetlerin içinde, çatal biçimdeki sopaların, tırmıkların, küreklerin veya en yaygın inanışla süpürgelerin üzerinde uçtuklarına inanılmıştır¹³. Örneğin, Fransa'da XIV. Louis (1638-1715)'nin süpürge üzerinde uçmakla suçlanan birkaç Normandiyalı kadının ölüm cezasını ömür boyu hapse çevirdiği bilinmektedir¹⁴.

Cadılar Avrupa'nın her şehrinde, her mahallesinde bulunabilirdi. Tüm cadılar, iblisin komutanlığı altında, Hıristiyan topluluğuna karşı, büyük bir komplo içinde birleşmişlerdi. Katolik konsülleri, Protestan meclisleri, engizisyon mahkemeleri, laik mahkemeler ve önde gelen teologlar sürekli olarak böyle bir komplonun olduğunu ilan ediyorlardı. Dolayısıyla birçok insan şüphe altında kalıyor, işkence görüyor ya da işkence ile tehdit ediliyordu. Bu durum, tahminen yüz binden fazla insanın idamına neden olmuştur. En şaşırtıcı olanı ise yargılamalara halkın verdiği tepkidir. Halk, cadı yargılamaları adı altındaki bu akıl almaz durumu, yaşadıkları sıkıntıların bir açıklaması olarak son derece yoğun bir istekle kabul etmiştir. Böyle olunca da yargılamaların şiddeti ve yaşanan vahşetin büyüklüğü, yerel felaketler ve toplumsal gerginlikler karşısında git gide artmıştır¹⁵. Böylece toplum nezdinde yaşanan

¹¹ **Martin**, s. 41-42.

¹² Bkz. **Crow**, s. 275.

¹³ **Martin**, s. 50.

¹⁴ **Crow**, s. 270.

¹⁵ **Russell**, s. 30-31.

felaketlere ya da toplumsal değişimlerin getirdiği sancılı süreçlere bir açıklama getirilmiş ya da daha gerçekçi bir ifade ile suçlu bulunmuştur.

Başka bir taraftan ise “reform düşüncesi”, cadıların şeytanla işbirliği yaptığı ve ona sahte bir tanrı olarak tapındığı görüşünü güçlendirmiştir. Martin Luther, cadıların o dönemde çocukluğunda olduğu kadar yaygın olmadığına inanıyordu. Bunun nedeni, kutsal kitabın ışığının Şeytan’ı geri çekilmeye zorlamış olmasıydı; ancak yine de cadıların Şeytan’la bir sözleşme imzaladıklarına ve Tanrı’nın büyülenmesi anlamına gelen “ruhani büyücülük” suçunu işlediklerine inanıyordu. Martin Luther’e göre Tanrı’nın büyülenmesi, hayvanların ya da çocukların büyülenmesinden çok daha büyük bir suçtu ve cadılar aslında putperestlik suçunu işlemekteydi. Bu nedenle onlar, heretik olarak damgalanmalıydı¹⁶.

Martin Luther’in yaklaşımından tahmin edildiği üzere reform hareketi ya da yaşanan din savaşları, cadı avlarına engel teşkil etmemiştir. Aksine Katolik Kilisesi’nin cadı avcılığı yoğunlaşırken Protestanlar da Hıristiyanlığın düşmanı ilan edilen cadıların avlanması konusunda, Katoliklerle adeta yarışmıştır. Protestanlığın dinsel yetkenin tek kaynağı olarak Kitabı Mukaddes üzerinde durması, Yeni Ahit’in iblisle ilgili öğretilerine özel bir önem atfetmesine neden olmuştur. Protestanların Şeytan düşüncesine olan ilgileri, Katoliklere nazaran daha da güçlüdür¹⁷. Dolayısıyla reform döneminde cadı avları giderek artmıştır. Gerek Martin Luther gerekse Jean Calvin, cadıların tehlikelerine yönelik güçlü bir inanca sahiplerdir ve köktenci protesto hareketleri de aynı inancı taşımaktadır¹⁸.

Cadılığa ve cadılara ilişkin olarak verilen cezalarda, Protestanların Katoliklere nazaran daha sert oldukları, yaygın bir kanı haline gelmiştir. Cadılara gerçek anlamda ölüm cezası verilmesini destekleyen birçok teologlar arasında, Martin Luther ve Jean Calvin de vardır¹⁹.

II. CADİ KİMLİĞİNİN BELİRLENMESİ

Cadı yargılamaları rasyonalizmden kopuşun, akıl ile açıklanamayan inançların “hukuki” karşılık bulabilecek hale gelmesinin bir örneği olmakla birlikte aynı zamanda ayrımcılık ve marjinalleştirimin de üst düzeyde yaşandığı bir sürece işaret etmektedir. Yargılamaların konusu akıl dışıdır ve

¹⁶ Martin, s. 33.

¹⁷ Gemalmaz, s. 179.

¹⁸ Harris, Marvin (çev. Fatih Gümüş): İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s. 197.

¹⁹ Bkz. Crow, s. 255-256.

bu akıl dışı konunun öznesini bulmak, belirli gruplara karşı ayrımcı tutumu da beraberinde getirmek zorundadır. Cadı yargılamalarında cinsiyete dayalı ayrımcılık ve sosyo-ekonomik statüye dayalı ayrımcılıktan beslenildiği göze çarpmaktadır. Bu iki belirleme zorunlu unsurlar olmasa da çoğunlukla cadı kimliğinin buna göre şekillendiği görülmektedir.

A. Cinsiyete Dayalı Belirleme

Kilise hukukundan bahsederken ayrıca vurgulanması gereken nokta, Kilise'nin sadece erkekler tarafından yönetildiğidir. Kilise hiyerarşisinde tek bir kadının dahi yeri yoktur²⁰. Buna karşın kadınların içerisinde yer almaları Kilise örgütlenmesinin ve diğer dini örgütlenmelerin kuralları, onların hayatlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Orta Çağ Avrupası'nda özellikle tarikat liderleri, kadınların yaşam tarzlarıyla yakından ilgililerdir. Kadınlar, çocukluklarından itibaren ancak dini kurullarla sınırlandırılmış alanlara sahip olabilmişlerdir. Kadınların sokağa çıkmaları, kıyafetlerinin dikkat çekici olması, davetlere katılmaları, dans etmeleri hatta ev dışında gülmeleri hoş karşılanmamış ve bunların yasaklanması dahi gündeme gelebilmiştir; çünkü bu tip durumlarda erkeklerin bakışlarının kadınlara yönelebileceği düşünülmüştür ve bu durumda suçlu olan kadındır²¹. Dolayısıyla Kilise örgütlenmesinde yer alması mümkün olmayan kadınlar, olağandışı şekilde dini kaygılardan oldukça fazla etkilenmiş ve gündelik yaşama ilişkin yasaklar söz konusu olduğunda dikkate değer hâle gelmişlerdir.

Feodal sistemde önemli olan soyluluk, kadınlar için de bir avantaj niteliğindedir. Cinsiyet ayrımı temel bir unsur olarak var olsa da aristokrat sınıfın, yani soylu erkeklerin ve kadınların hukuku erkekler için olduğu gibi kadınlar için de geçerlidir²². Hiyerarşik konum olarak kraliçeler, prensesler ve soylu kadınlar diğer tüm kadınlardan ayrılmaktadır. Soylu kadınlarla diğer kadınlar arasında ayrım olmasına karşın aslında Orta Çağ'ın kadın imgesi bütün kadınları kapsamaktadır. Sosyal statüsü ne olursa olsun tüm kadınlar, fiziksel olarak zayıf, ahlaki bakımdan kırılabilir, her zaman erkek tarafından korunmaya muhtaç ve kendisini günahahtan sakınması gereken

²⁰ **Bendason**, s. 27-28.

²¹ **Genç**, Özlem: "Ortaçağ Avrupasında Kadın", Ortaçağda Kadın, Ed. Altan Çetin, Lotus Yay., 2011, s. 243.

²² **Bloch**, Marc (çev. Mehmet Ali Kılıçbay): Feodal Toplum, Savaş Yay., Ankara 1983, s. 407.

varlıklar olarak görülmektedir²³. Yine de kırsal kesimde yaşayan ya da kentte yaşamakla beraber evden çıkmayan ve ekonomik gücü olmayan kadınların günlük yaşantıları, soylu kadınlara nazaran çok daha zordur. Bu dönemde çoğu kadın okuma yazma bilmemekte, ruhban dilini anlamamaktadır. Kadınlar genellikle, sadece ev işleriyle uğraşmak zorunda oldukları için de bu durum, olağan karşılanmaktadır. Orta Çağ'ın başlarında, sadece ev içerisinde kendilerine yer bulabilen kadınlar, zamanla kocalarına yardım etmek üzere tarlalarda çalışmaya başlamış, çağın sonlarına doğru ise ayrı ticari işlerle uğraşma imkânı bulmuşlardır. Kadınların kendi başlarına çalışmaları hatta loncalar kurmaları söz konusu olmuşsa da bu gelişme, erkeklerin baskısına maruz kalmış ve uzun vadeli olamamıştır²⁴.

Kadınların günlük hayatlarına getirilen kısıtlamalar ve genellikle ev içerisinde yer almaları, onların toplumsal statüleri konusunda fikir vermektedir. Nitekim Orta Çağ Avrupası'nda kadınların, toplumun ya da krallığın yönetiminde bulunmaları yani siyasi ve idari görevler üstlenmeleri söz konusu değildir. Kadınlar, kutsal ya da politik görevler alamamakta, askeri bir amaca hizmet edememekte, hâkim ya da avukat olamamaktadır²⁵. Kadınların resmi bir otoriteye sahip olmaları ve meşruiyet kazanmış bir güç edinmeleri mümkün değildir; ancak bu durum, onların sosyal hayatta tamamen güçsüz olduğunu da göstermemektedir. Kadınlar, kocaları üzerinden bir sosyal statüye ve dolayısıyla güce sahip olabilmişlerdir. Kralın karısı, köylü bir adamın ya da kentli bir adamın karısı olarak kadınların, bağımsız şekilde değil ama kocalarının varlığı üzerinden güç sahibi olabilmeleri mümkündür²⁶. Evlilik, çıkar birliği olarak görüldüğü gibi kadınlar için ayrıca önemlidir; çünkü onlar için evlilik, adeta bir koruma kurumu niteliğindedir²⁷. Bu dönemde, kadınların bekâr, evli ya da dul olmaları oldukça önemsenen ve kadınların sınıflandırılmasına neden olan bir konudur. Soylu kadınların evlilikleri ise özellikle önemsenmektedir.

Asalet sahibi kadınlar, ailesinin uygun gördüğü evliliği gerçekleştirmek, *vassalın*²⁸ ya da prensin onuruna yakışan erdemli bir yaşam sürmek

²³ **Akkaya Kia**, Rukiye: "Atina'daki Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar", İÜHFM, C. LXXIII, S.1, 2015, s. 14.

²⁴ **Genç**, s. 242-243.

²⁵ **Genç**, s. 253.

²⁶ Bkz. **Bardsley**, Sandy: *Women's Roles in the Middle Ages*, Greenwood Press, London 2007, s. 193-209.

²⁷ **Bloch**, s. 175.

²⁸ Vassal, senyörle arasında biat ilişkisi bulunan, senyörün emrindeki kişidir. Vassalite, feodalizmin üst sınıflara özgü bir tabiiyet ilişkisi olarak nitelendirilebilir, bkz. **Bloch**, s. 186-188.

zorundalardır. Kocanın ölümü dolayısıyla *fief'in* kadına miras kalması ise endişe ile yaklaşılacak bir konudur. Feodal ilişkilerden kadın tamamen dışlanmıştır, zira asalet derecesi ne olursa olsun hukuki ilişkilerdeki özel bir bağ olan *fief'in* tarafı, bir kadın olamaz. Bununla birlikte bölgesel olarak miras yoluyla *fief* sahibi olan kadınlara da rastlanabilmektedir; ancak miras yoluyla kazanılan *fief* erkekler tarafından tanınan hakları kapsamamaktadır. Kadın, *fief'ten* doğan sorumluluklarla yükümlüdür ve bunun anlamı, işleri akde uygun idare edebilecek bir erkek bulmaktır. Söz konusu erkek, kadının değil fakat kralın ya da *fief'i* veren efendinin rızasını almak durumundadır. Ayrıca *fief* sahibi dul bir kadının tekrar evlenmesi konusunda, kralın kesin yetkisi vardır. Erkeğin malvarlığının ve unvanının en azından kadınıkiyle eş olması beklenmektedir. Kralın onayı olmaksızın evlenme ise haklı savaş nedeni olarak görülür. Savaşa karar verme yetkisi ise bu kez kralda değil Kilise'dedir. Dul bir kadının evlenmesi bu şekilde kralın ve Kilise'nin onayına tabi kılınmıştır. Bu zorunluluklarla beraber yine de ne yeni koca ne de ondan doğacak erkek çocuklar ölen *vassalın* mirasçısı olabilmektedir. Böylece kadına miras kalan *fief'in* denetimi, gözetimi ve akıbeti efendinin rızasına bırakılmıştır²⁹.

Orta Çağ Avrupası'nda kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal bakımından toplumda bağımsız bir yeri olmadığı görülmektedir. Kadınlar kamu- sal ve resmi görevler üstlenememektedir; ancak kadınlar sosyal statü ve güç bakımından kiminle evli olduklarına göre güç sahibi olabilmekteledir. Sözü edilen bu güç ve kadının bir şekilde üretime katılması olgusu hep kocası aracılığı ile olmaktadır. Dolayısıyla Orta Çağ Avrupası'nda, bazı bölgesel farklılıklar görülmele birlikte, genel itibariyle kadının ne siyasal varlığı ne de erkekten bağımsız olarak sosyal ve ekonomik varlığı kabul edilmiştir. Bu anlayış, dönemin siyasal düşüncesine yön veren düşünürlerinin görüşlerine de yansımış ve onlardan destek bulmuştur. Dönemin kadınlara biçtiği cinsiyet rolleri, zayıf ve günaha yakın kadın algısı, düşünürler ile toplumun bunlara sunduğu katkı, cadı avlarındaki kurbanın belirlenmesinde kadınları en kolay ulaşılabilir grup hâline zaten getirmiş durumdadır.

Nitekim cadı yargılamalarında, dönemin kadın algısına ve kadınların statüsüne bakıldığında şaşırtıcı olmayacak biçimde, yargılananların çoğu kadındır. Esasen erkek cadıların ve hatta çocuk cadıların da olduğu görülmektedir. Özellikle 14. yüzyılda erkek cadıların sayısının kadın cadı sayısına yakın olduğu söylenmektedir; ancak kadınlar her zaman bu konuda ön plandadır. Akıl dışı inanışların kaynaklık ettiği yargılamalara dayanak teşkil edebilecek güçteki suçlanma literatürü de kadınlar için hazırdır. Bu litera-

²⁹ Akkaya Kia, s. 15-16.

türün gelişimde, St. Augustinus ve Thomas Aquinas'ın görüşleri önemli bir hazırlık sürecini tamamlamış, *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum* ile ise hedefte suçlanması kolay kadınların yer aldığı cadı avlarının el kitabı ortaya konulmuştur.

1. Saint (Aziz) Augustinus (354-430)

St. Augustinus, Âdem ile Havva hikâyesi ve ilk günaha ilişkin görüşleriyle tarihte önemli bir yer edinmiştir. Batı kültüründeki ilk günah anlayışı, büyük ölçüde St. Augustinus'un görüşlerine dayanmaktadır. Öne sürdüğü fikirlerle St. Augustinus, Hıristiyan kültürünün oluşumuna etki etmiş ve ataerkil düzenin devamını sağlamıştır³⁰. St. Augustinus'un görüşleri, Katolikler için özellikle etkili olsa da Katolik olmayan Hıristiyanlar tarafından da paradoksal olarak yorumlanmış ve reform düşüncesine başlangıç noktası olmuştur³¹. Dolayısıyla St. Augustinus'un kadın ve erkeğe biçtiği roller ve kadını sosyal hayatta konumlandırışı, hem kendi dönemi hem de sonraki dönemlerdeki yorumlanışı bakımından önemlidir.

St. Augustinus, kadının nasıl ve neden yaratıldığına dair görüşlerini *Tanrı Devleti* adlı eserinde açıklamaktadır. St. Augustinus, kadını, erkeğe tabi ve onun yardımcısı olan bir varlık olarak betimler. Tanrı, kadını erkeğe soyunun devamını sağlmasına yardımcı olması için ve yine erkeğin kemiğinden yaratmıştır. Dolayısıyla tüm insan soyu aslında bir erkekten türemiştir³². Burada dikkat çeken husus, kadının aslında erkeğe doğrudan bir yardımcı ya da yoldaş olarak dahi yaratılmadığıdır. Kadın, erkeğe sadece "türünün devamı" için yardım edecektir³³. Çocuk doğurmak için dünyaya getirilen kadın, St. Augustinus'un ilk günaha ilişkin açıklamalarında ise erkeği günaha sürükleyen bir baştan çıkarıcı olarak görülür. Âdem ve Havva ilk günahı işleyip cennetten kovulmuşlardır ve tüm insanoğlu bu günahı onlardan miras almıştır³⁴. İlk günahın işlenmesi ve insanın cennetten kovulması,

³⁰ **Demir**, Nazlı Hilal: *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı*, On İki Levha Yay., İstanbul 2017, s. 63.

³¹ **Bonaiuti**, Ernesto (çev. Giorgio La Piana): "The Genesis of St. Augustine's Idea Of Original Sin", *The Harvard Theological Review*, Vol. 10, No:2, 1917, (Cambridge University Press on behalf of the Harvard Divinity School), s. 159.

³² **Agonito**, Rosemary: *History of Ideas on Woman*, Capricorn Books, C.P. Putnam's Sons, New York 1977, s. 75-76.

³³ Bkz. **Berktaş**, Fatmagül: *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 6. Basım, Metis Yay., İstanbul 2016, s. 105.

³⁴ **Demir**, s. 64.

Tanrı tarafından yasaklanmış ağacın meyvesinin yenmesi ile gerçekleşmiştir³⁵ ve bu hikâye yılanın Havva'yı aldatması ile başlamaktadır.

St. Augustinus'a göre, yılan aldatmak için öncelikle kadını tercih etmiştir; çünkü insan türünün aciz olan tarafı kadındır. Böylece yılan, önce kadını etkileyerek bütünü kademeli olarak ele geçirecektir. Bu sırada yılan, erkeğin kadına çabucak inanacağını ise tahmin etmemektedir. Kadın, yılanın sözlerinin doğru olduğunu kabul etmiştir ve ona inanmıştır. Erkeğin ise tek eşinden yani kadından ayrılması mümkün değildir. Dolayısıyla Âdem, Şeytan'ın sözüyle aldatılmamışsa da kadınla beraber günaha ortaklık etmiştir; ancak ondan daha az günahkâr da değildir³⁶. Kadın yılanın kendisini kışkırtmasını, günahına mazeret olarak göstermektedir. Erkekse bahane olarak kadını öne sürmektedir. Bu söylenenlerde af dileme, yalvarma yoktur. Kadın günahını yılan, erkek günahını kadına yönlendirmektedir. Kadın, yılanı ikna olarak erkek ise kadının teklifi üzerine günah işlemiştir³⁷.

St. Augustinus, erkeğin kadın tarafından yönlendirilen bir günaha girdiğini söylese de onun masum, kadınınsa günahkâr olduğunu iddia etmemiş, her ikisini de Tanrı karşısında suçlu bulmuştur. Bu yaklaşımla St. Augustinus, Tanrı karşısında erkek ve kadını bir anlamda eşitlemiştir; ancak St. Augustinus, yılanın önce kadını tercih ettiğini söylerken onu insan türünün aciz tarafı olarak görmüş ve erkekten aşağı olduğunu baştan kabul etmiştir. St. Augustinus, alt akıl – üst akıl ayrımı yaparken, ezeli ve ebedi şeylerin üst akılla, geçici cismani şeylerin ise alt akılla kavrandığını belirtir³⁸ ve dolayısıyla St. Augustinus'un bu açıklamalarından kadını üst aklı iyi kullanamayan bir varlık olarak gördüğü sonucuna varılabilir; çünkü ona göre kadın, insan türünün çabuk aldanana, kandırılan yani aciz ve zayıf olan tarafıdır.

St. Augustinus'un siyasal düşüncesinde kadınların statüsü aslında belirsizdir. Kadınlar bir taraftan erkeklerle eşit kabul edilirken başka bir taraftan da erkekten aşağı görülür. Bu ikilemi yaratan onun düşüncesindeki Tanrı devleti ve insan devleti ayrımıdır. Kadın ve erkek, Tanrı devletinin eşit üyeleridir; ancak insan devletinde kadınlar ikincil statüdeledir³⁹. St.

³⁵ **Saint Augustine** (çev. Marcus Dods): *The City Of God*, Digireads.com Publishing, 2015, Kitap XIV, Bölüm 13.

³⁶ Bkz. **Agonito**, s. 77.

³⁷ **Saint Augustine**, *The City Of God*, Kitap XIV, Bölüm 14.

³⁸ St. Augustinus'un alt-üst akıl ayrımı için bkz. **Bravo**, Hamdi: "Augustinus'un Varlık ve Bilgi Görüşü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:15, Mayıs 2007, s. 123-126.

³⁹ **Tannenbaum**, Donald G./**Schultz**, David (çev. Fatih Demirci): *Siyasi Düşünce Tarihi* Filozoflar ve Fikirleri, 9. Baskı, Adres Yay., Ankara 2010, s. 114-115.

Augustinus, Tanrı karşısında cinsiyet farkı olmadığını şu sözlerle açıkça ifade etmektedir: “Çünkü sen insanları erkek ve kadın olarak yarattın, senin ruhani inayetinde herkes birbirine eşit, bu yüzden erkek ve kadın arasında cinsiyet farkı yok, tıpkı Yahudi, Yunan, köle ya da özgür arasında bir fark olmaması gibi.”⁴⁰ Ayrıca St. Augustinus, çelişkili açıklamaları da olmakla beraber *Tanrı Devleti’nde* kadını ayrı tutmadan tüm insanoğlunun Tanrı’nın suretinde yaratıldığını söylemektedir⁴¹. Tanrı devletinde bu şekilde kadın ve erkeği eşitleyen St. Augustinus’un maddi yaşama yani insan toplumuna gelindiğinde ise kadın-erkek rollerini ve statülerini tamamen ayırdığı görülür.

St. Augustinus’a göre insan toplumunda kadınların üçlü rolü vardır: Baştan çıkarıcı kadınlar, eş olan kadınlar ve anne olan kadınlar. Bu rollerin her biri, kadının toplumdaki statüsünü belirleyen araçlardır. Baştan çıkarıcı kadın, Şeytan’ın günahlarına araç olmuştur; eş olan kadın, ailenin yöneticisi olan kocasının aracıdır; anne olan kadın ise diğerlerinden çok daha farklı konumdadır; çünkü anne olan kadın, Tanrı’nın yaratıcılığının aracıdır. Kadın çeşitli şekillerde lanetlenebilir ya da kutsanabilir. İnsan devletinin bir üyesi olarak kadın, cinsel bir obje olarak işlev gördüğünde lanetlenir; fakat kadın, Tanrı devletindeki doğal rollerinde bulunduğu yani St. Augustinus’a göre, kocasına hizmet edip çocuklarıyla ilgilendiğinde kutsanır⁴². St. Augustinus, kadınların anne ve eş rollerine verdiği önemi ve bu rollere atfettiği kutsallığı, kendi hayatını anlattığı *İtiraflar* adlı eserinde, annesinden bahsederken açıkça ortaya koymaktadır. Annesinin Tanrı’ya yakarılarıyla ruhunun karanlıktan kurtulduğunu söyleyen St. Augustinus, annesinin Tanrı’nın sadık ve en sevilen kullarından biri olduğunu sık sık söyler; onun kendisi için yakarılarını, bir bakıma çelişkiye düşerek, *Tanrı Devleti’nde* erkeği günaha sürüklediğini söylediği Havva’nın mirası olarak görür⁴³. St. Augustinus’a göre annesinin ettiği dualar ve yakarıları, onun Tanrı’nın yoluna girmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu dualardaki isteklerin kat kat fazlasının kendine bahşedildiğini söyleyen St. Augustinus, Tanrı’nın kendisini yoluna döndürdüğünü, bir daha evlenmeyi düşünmeyecek, bu dünyaya ilişkin tüm beklentilerini bir kenara atacak ve iman tahtasında hiç sendelemeyecek kadar duaların kabul olduğunu belirtir. Annesi bunu zaten yıllar önce rüyasında görmüştür⁴⁴.

⁴⁰ St. Augustinus (çev. Çiğdem Dürüşken): *İtiraflar*, Alfa Yay., 2014, s. 619.

⁴¹ Bkz. Saint Augustine, *The City Of God*, Kitap XII, Bölüm 21, 23.

⁴² Agonito, s. 74.

⁴³ Bkz. St. Augustinus, *İtiraflar*, s. 121-123, 187.

⁴⁴ St. Augustinus, *İtiraflar*, s. 332.

St. Augustinus, hayatını anlatırken annesinden sıkça bahseder ve onu överken annesinin Tanrı'ya itaatkârlığına bir örnek olarak da şu ifadeleri kullanır: “Evlilik çağına geldiğinde kocaya ve o andan itibaren kocasına efendisi gibi hizmet etmiş. (...). Sadakatsizliklerini bile hoş görebilmiş, bu konuda kocasına tek laf etmemiş. Çünkü hep onun üzerine yağdıracağıın merhametini beklemiş, gün gelir sana inanır da iffetli bir adam olur umuduyla. (...). Daha kibar beylerle evlendikleri halde yedikleri dayaktan yüzleri gözleri tanınmaz hale gelmiş kadınlar vardı. Ne zaman bir araya gelip dostça sohbe başlasalar bunlar hep kocalarının davranışlarından şikâyet ederlerdi. Annem şakayla karışık onları uyarır, sonra ciddileşip böyle konuşmalarını söylerdi, evliliğe adım atıp da evlilik akdinin kuralları kendilerine okunduğu ve kendileri de bu kuralları kabul ettikleri ve dolayısıyla kocalarının malıymış gibi onların hizmetine verildikleri anda, artık tartışılacak bir meselenin kalmadığını belirtirdi. Ona göre o andan itibaren her kadın kendi konumunu bilmeli ve kocasına asilik etmemeliydi. (...). Annemin öğütlerini dinleyenler, kazandıkları tecrübelerden dolayı hep gelip ona teşekkür etmiş, dinlemeyenlerse dayağa talim etmiştir.”⁴⁵ St. Augustinus'un bu açıklamalarından anlaşılacağı üzere, eş olan bir kadının kocasına itaati son derece önemlidir ve bu bir erdem olarak görülür. Kadınlar için doğru olan sabretmek, kocalarının malı olduklarını kabul etmek ve onlara hizmet etmektir; aksi takdirde dayak, kadın için kaçınılmazdır.

St. Augustinus'un erkeğe ailede biçtiği roller, kadına olan yaklaşımıyla uyum içerisindedir. Özel yaşamın huzurlu bir şekilde ilerlemesi, ailenin uyumlu olabilmesi için kurallar gerekir ve bunun için kadınlar kocalarına, çocuklar ebeveynlerine, köleler efendilerine itaat etmelidir. Hem doğal yasaların hem de sosyal kuralların gereği, evin yöneticisi erkek olmalıdır. Böylece St. Augustinus, erkeği *paterfamilias* olarak evin hiyerarşisinde en başa yerleştirir⁴⁶. Görülüyor ki kadın ve erkek arasında köle-efendi ilişkisi yaratan, bunun doğal bir sonucu olarak kadının malvarlığı üzerinde de erkek hâkimiyetini gerekli bulan St. Augustinus, döneminin koşullarında konumu hiç de iyi olmayan kadınların daha da etkisiz hâle gelmelerini ve erkeğe bağımlı bir konumda olmalarını savunmuştur⁴⁷.

Bahsedilenlerin yanı sıra, St. Augustinus'un Tanrı katında kadın-erkek, köle-efendi ilişkisinin kalmadığını söylemesi, kadını ayrı tutmadan tüm insanoğlunun Tanrı'nın suretinde yaratıldığını düşünmesi, ilk günaha ilişkin

⁴⁵ St. Augustinus, İtirafı, s. 358-360.

⁴⁶ Bkz. Saint Augustine: The City Of God, Kitap XIX, Bölüm 14; Agonito, s. 79.

⁴⁷ Bkz. Demir, s. 71-72.

olarak kadın ve erkeğin günahının ortak olduğunu belirtmesi, onun kadını erkekle eşitlediğini düşündürebilmektedir; ancak St. Augustinus'un bu görüşleri tamamen uhrevi düzlemde kalmaktadır. Hatta Tanrı gözünde dahi kadının kutsanması, kocasına itaatine ya da anne olmasına bağlanmıştır. Sosyal, ekonomik ve siyasal statü bakımından ise kadınlar için baştan çıkarıcı ve acizlik sıfatları ön plana çıkmakta, evli kadın için kocanın malı olduğunu kabullenmesi önemsenmekte ve bu gerekler yerine getirilmediğinde, kadına uygulanan şiddetten dahi kadın sorumlu görülmektedir. Bu değerlendirmelerle beraber, St. Augustinus'un kadına dair düşünceleri bütün olarak ele alındığında, bir eşitlik düşüncesinin ortaya çıktığını söylemek mümkün olmamaktadır. Aksine bu görüşler özellikle St. Augustinus tarafından çizilen "ideal kadın" resminin dışına çıkan kadınlar bakımından oldukça zor koşullar doğurabilecek niteliktedir. St. Augustinus'un görüşlerinin kadına çabuk kanan, baştan çıkarıcı, aciz, Şeytan'a uyan gibi vasıflar yüklemesi, cadı yarğalamalarına giden süreçte cadı kimliğinin belirlenmesi ve suçlamaların düşünsel bir zemine kavuşturulabilmesi için dayanak oluşturabilecek niteliktedir.

2. Thomas Aquinas (1225 - 1274)

Aquinas'ın yaşadığı dönemde kentlerin canlandığı, Hıristiyan teolojisinin ise kültürel bir dönüşüm geçirmeye başladığı görülür. Bahsedilen dönüşümün merkezi ise giderek manastırların yerini almaya başlayan üniversitelerdir. İlk üniversitelerde, gramer, retorik, mantık, aritmetik, astronomi, müzik gibi temel bilimlerin yanında bilimlerin kraliçesi olarak adlandırılan kilise hukuku ve teoloji okutulmaktadır. Ders programı ise daha çok Latinceye yeni yeni çevrilmeye başlayan Antik Çağ metinlerine fakat özellikle de Aristoteles'in çalışmalarına dayanmaktadır. Üniversitelerde gelişen Aristotelesçi eğilim neticesinde Hıristiyan teolojisi Platoncu çerçeve yerine Aristotelesçi temeller üzerinde yeniden şekillenmeye başlamıştır. Akıl ve vahiy arasındaki ilişkiler yeniden değerlendirilmiş, bununla beraber Kilise'nin siyasete yaklaşımı da değişime uğramıştır. Bu durumun en önemli yansıması ise Aquinas'la beraber Aristoteles ile Hıristiyan teolojisinin sentezinin yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁸. Bundan dolayı Aquinas'ın kadınlara ilişkin görüşleri, *Summa Theologica* adlı eserinde olduğu gibi, Yahudi-Hıristiyan düşüncesi ile Yunan geleneğinin başarılı bir bileşimini oluşturmaktadır⁴⁹.

⁴⁸ **Ağaoğulları**, Mehmet Ali: Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2012, s. 256-257.

⁴⁹ **Agonito**, s. 81.

Aquinas'a göre, evrenin yaratılışını bizzat kendi iradesine bağlayan Tanrı, evrendeki farklılıkları ortaya koyma eğilimindedir. En altta dört ögenin bulunduğu varlık tasarımı, bitkiler sonra hayvanlar, sonra insanlar, daha sonra melekler ve en üstte ise Tanrı bulunmaktadır. Bu tasarıma bakıldığında Aquinas'ın insanların cinsiyeti bakımından hiyerarşik bir ayrıma gitmediği düşünülebilir; ancak Aquinas genel olarak tüm canlılar fakat özel olarak da insanlar bakımından bir farklılık ve çokluktan bahsetmektedir. Bunu, form denilen göstergeye bağlar. Buna göre, dünyadaki varlıklarda yaşamsallığını devam ettirme güçleri bakımından etkin ve edilgin güçlere sahip olma durumu söz konusudur. Yetkin hayvanlar içinde üremenin etkin gücü erkek, edilgin gücü ise dişi cinse aittir. Aquinas bitkiler için ise üremenin onlardaki en yüksek yaşamsal işlev olduğunu ileri sürer; fakat insanlar bakımından bu durum kabul edilemez. Ona göre üreme, insanlar için de önemlidir; fakat en önemli işlev, zihinsellik. Tam olarak bu noktaya gelindiğinde, insanlar arasındaki farklılık da ortaya çıkar. Aquinas'a göre erkek, yalnızca üreme için dişi ile birlikte olur ve bunun dışında sözü edilen beraberlik devam etmez. Zihinsel uygulama sadece erkeğe verilmiş bir yetidir. Dolayısıyla erkeğin, üreme işini üstlenen kadından daha yüksek bir konumda olması doğaldır⁵⁰.

Aquinas'ın kadına bakışı, *Summa Theologica*'da kadına ilişkin sorduğu sorular ve bu sorulara verdiği cevaplarla ortaya çıkmaktadır. Aquinas'ın soruları dört başlık altında toplanmaktadır: İlk şeylerin yaratılmasında kadının da yaratılmasının gerekip gerekmediği, kadının erkekten yaratılıp yaratılmadığı, bunun erkeğin kaburga kemiği olup olmadığı ve kadının Tanrı tarafından doğrudan doğruya yaratılıp yaratılmadığı⁵¹.

Aquinas ilk soruya verdiği cevapta, kadının sadece üreme için erkeğe yardımcı olduğunu, yoksa diğer başka konularda kadına göre bir başka erkeğin daha verimli bir yardımcı olabileceğini söylemektedir. Bu noktada aktif ve pasif güç ayrımı yapan Aquinas, hayvanlardan örnek vererek aktif gücün erkekte, pasif gücün ise dişide olduğunu belirtir. İnsanın hayvan ve bitkiden farkı ise ona daha yüce bir yaşamsal işlevin bahşedilmesidir. Bu yüce işlev, insanın sahip olduğu zihinsel ve entelektüel yetidir. Dolayısıyla insanlar için iki ayrı gücün oluşumunun sebebi, çok daha büyüktür. Her ne kadar neslin devamı için birleşecek olsalar da dişi, erkekten ayrı olarak

⁵⁰ Akyol, Faruk: "Ortaçağdan, Kadından", Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı:4, 1996, s. 19-20.

⁵¹ Bkz. Aquinas, Thomas: *Summa Theologica*, Translated by Fathers of the English Dominican Province, Published by Seltzer Books, 1974, Bölüm 1, Soru 92.

yaratılmalıdır. Her şey ilk kez şekillendiğinde kadının erkekten yaratılması, onun için en uygun olandır. Aquinas'a göre kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı doğrudur. Tanrı, doğanın yazarıdır ve tek başına doğanın olağan seyrine müdahale edebilir. Dolayısıyla Tanrı tek başına, bir erkeği topraktan ya da bir kadını erkeğin kaburga kemiğinden yaratabilir⁵².

Aquinas, erkekleri zihinsel olarak güçlü ve insan türünün aktif tarafı olarak görmektedir. Dolayısıyla sadece erkeklerin doğru kararlar alabileceğini ve bu nedenle yönetebilme kabiliyetinin onlarda olduğunu düşünmektedir. Erkekler, iradelerini kontrol altına alabileceklerinden dolayı doğalarına aykırı hareket etmeyecek ve evrensel yasalara uygun davranacaklardır. Aquinas'a göre, erkekler güçlü akılları yoluyla evrensel yasaların bilgisine ulaşabilirler. Kadınların ise zayıf ve kontrol edemedikleri iradeleri nedeniyle bu yasaların bilgisine ulaşması oldukça zordur. Aquinas kadınlara ilişkin yaptığı açıklamalarla, onları erkeklere nazaran güçsüz ve zayıf iradeli olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuş ve doğal hukuku erkeklerin ihtisas alanı olarak belirlemiştir⁵³. Aquinas'ın bahsi geçen açıklamalarına göre, eğer biri Şeytan'la işbirliği yapacak, Tanrı yolundan sapacak, entelektüel bilgiden uzak olarak büyücülük suçu işleyecek ve nihayetinde cadı kimliğine sahip olarsa bu kimsenin bir erkekten çok kadın olması beklenir.

3. Cadı Çekici - Malleus Maleficarum (1486)

Cadı Çekici - Malleus Maleficarum'un yayımlandığı döneme kadar belirli bir kesimin ayrıcalıklı üyelerinin tekelinde olan cadıları takip, sorgulama, yargılama ve infaz süreci ilk defa herkesin ama özellikle de taşra rahiplerinin anlayabileceği bir dille kaleme alınmıştır. *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum*'un kadının erkekten, zihinsel ve ahlaki açıdan zayıf olduğu gibi tanımlamalar yapması, cadı avlarının yaygınlaşmasında etkili olmuştur. 15. yüzyılda ağırlık kazanan bu yargının sürekli yinelenmesi, takip eden iki yüzyılda cadı cinsiyetinin kadın olduğu yönünde önemli bir kabulü de beraberinde getirmiştir⁵⁴.

⁵² Aquinas: Summa Theologica, Bölüm 1, Soru 92, Madde 1, 2, 3, 4.

⁵³ Demir, s. 84.

⁵⁴ Akın, Haydar: Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı, Dost Kitabevi, 2001, s. 142; Cadı kimliğini ayrıntılandıran ve cadı avlarının el kitabı olarak görülen *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum*'dan sonra ikinci bir cadı avı el kitabı Jean Bodin tarafından 1580 yılında kaleme alınmıştır. Bodin'in *Cadıların Şeytani Çılgınlığı Üzerine* adlı bu kitabında cadı kimliğinin ve onların infaz edilmesi gerekliliğinin üzerinde durduğu görülmektedir, bkz. Bodin, Jean (çev. Randy A. Scott): On the Demon-Mania of Witches, CRRS Publications, Toronto 1995, s.45-55; Denizarslanı, Yonca: "Revisiting

Avrupa'da cadıların kadın olması gerektiği konusunda esasen pek şüphe yoktur. Çok kadının olduğu yerde çok cadı olur. Erkekler, tıpkı İsa gibi Şeytan'a kapılmamayı başarabilirler; ama kadınlar için durum böyle değildir. Onlar hem bedenen hem de zihnen daha zayıf oldukları için Şeytan'a kolayca yenik düşebilirler. *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum*'u kaleme alan *Sprenger* ve *Kraemer*, kendilerinden önceki birçok Kilise babası gibi, kadınların kendi zayıflıklarından ve yönetme konumunda olmamaktan nefret ettikleri için daima aldatmaya yakın, kin dolu gizli bir düşman haline geldiklerini ve öç almak için büyücülük ile cadılığa başvurduklarını öne sürmüşlerdir. Kadınlar, meşru olarak sahip olamadıkları iktidarı ve gücü, Şeytan'la işbirliği yaparak kazanmaya çalışmaktadırlar⁵⁵.

Stringer'e göre, *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum*, şüphesiz kadının ahlaksızlığı üzerine odaklanmıştır; ancak bununla beraber cadılığa ilişkin olarak geliştirilen birçok tez, bu özellikleri açık biçimde kadına değil "cadı" kimliğine yüklemektedir. Cadıların özellikleri genellikle kutsal görülen annelere atfedilen özelliklerin tam aksidir. Cadılar, Şeytan'ın emriyle ya da iksir elde etmek amacıyla bebekleri öldürür. Bu yaklaşımlar, cadı avının bir kadın avı olduğu savını güçlendirmekle beraber farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında aslında cadılar, bebeklerin beklenmedik ve gizemli ölümlerine getirilecek açıklama için "günah keçisi" olarak hizmet eden kişilerdir. Çocuklarla en yakın olan ve onları en çok etkileme fırsatı bulanlar, yani anneler, hemşireler, ebeler ve hatta yaşlı komşular en kolay suçlanabilecek olanlardır. Kadınlarla ilgili inançlar, büyücülükle ilgili gelişen inançları oluşturmamış, aksine büyücülükle ilgili inançlar, kadınları suçlamak için kolay hedefler haline getirmiştir. Batı Avrupa, bir Hıristiyan topluluğudur ve Hıristiyanlığın düşmanı, Şeytan'dır. Şeytan'ın dünya üzerinde ajanları olduğuna inanılmaktadır. Bu ajanların, büyük bölümü ataerkil olan sosyal düzeni tersine çevirerek, Şeytan'a yardım edeceği ve Hıristiyan toplumunu yok edeceği iddia edilmektedir. Cadılar sadece ataerkilliğin düşmanı değildir, toplumun yok edicisi ve tüm Hıristiyanların düşmanıdır. Dolayısıyla aslında cadı avı, kadınlara karşı bir savaş değil ama Şeytan'a ve onun hizmetkârlarına karşı yürütülen bir savaş olarak algılanmaktadır⁵⁶.

Americanus Novus: Anglicization Crisis and Salem Witch Trials in Seventeenth Century New England", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV/2, 2019, s. 520; **Akkaya Kia**, s. 15.

⁵⁵ **Berktaş**, *Tarihin Cinsiyeti*, s. 219.

⁵⁶ **Stringer**, *Morgan Lindsey: A War on Women? The Malleus Maleficarum and the Witch-Hunts in Early Modern Europe*, Oxford 2015, s. 61.

Stringer'in cadı avları hakkındaki söz konusu tespitleri teorik anlamda, gerçekten çok da uzak fikirler olarak görünmemektedir. Neticede cadı avları, sadece kadınları etkilememektedir; bu suçlamalara maruz kalan erkekler ve hatta çocuklar da vardır. Kadınların bir “günah keçisi” olarak kolay hedef alınabileceği de kuşkusuz doğrudur; ancak cadı avları kadınlara karşı bir savaş değilse de pratikte bu görünümü almıştır. Yargılanan, suçlanan, yakılan birçok cadı zanlısı kadındır. Üstelik gravürlerde, resimlerde ve kitaplarda görülen simgesel cadı figürleri de kadın olarak tasvir edilmektedir. Dolayısıyla cadı avlarının doğrudan kadınlara karşı bir savaş olduğunu söylemek mümkün olmayacaksa da bu süreçten en çok kadınların etkilendiği ve yine bu süreçte en çok kadınların hedef alındığı da yadsınamaz bir gerçek olarak ortadadır.

Avrupa’da cadı avlarına ilişkin olarak yapılan araştırmalar, zaten yargılananların çoğunluğunun kadın olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Essex’teki yargılamalarda cadılıkla itham edilen 291 kişiden 268’inin kadın olduğu anlaşılmıştır. New England’ın ünlü Salem cadı yargılamalarında da suçlanan 162 kişiden 120’sinin kadın olduğu bilinmektedir⁵⁷. Cadı avı vahşetinin mağdurları arasında erkekler, gençler, çocuklar olsa da özellikle belli bir yaş grubundaki kadınlar risk altında kalmıştır. Yaşları elli ila yetmiş aralığında olan evli ya da dul, “sivri dilli” olarak tabir edilen ve bağımsız hareket edebilen kadınlar, cadı avcılığının birincil hedefi halindedir. Cadılıkla suçlanan erkeklerin çoğu ise kadın cadıların oğulları ya da kocalarıdır⁵⁸. Birçok farklı şekilde cadı olsa da simgesel cadı, büyücülükle suçlanan kadındır. Bu kadın, yüzü kırışmış, yaşlı, saçsız, çürük dişli, kısık gözlü, ince sesli ve küfreden biri olarak tasvir edilmektedir⁵⁹. Bu tasvir gravür, resim ve kitaplarla başlamış günümüzde ise filmlerde, reklam filmlerinde, bilgisayar oyunlarında, festivallerde kullanılan popüler bir figür haline gelmiştir.

B. Sosyo-Ekonomik Statüye Dayalı Belirleme

Toplumsal cinsiyet ayrımı, oldukça belirgin ve hatta olağanüstü biçim ve yöntemlerle cadı avları sürecinde kendisini göstermiştir. Buna karşın cadı avlarını ve cadı kimliğinin belirlenmesini sadece cinsiyet üzerinden değerlendirmek de yeterli görünmemektedir; çünkü cadılıkla suçlananların çoğunluğunun kadın oluşu gibi dikkat çekici birkaç nokta daha vardır. Cadılıkla suçlanan kişilerin toplumsal ve sosyal statüleri, yaşları, eğitimleri ve mes-

⁵⁷ **Berktaş**, Tarih Cinsiyeti, s. 221.

⁵⁸ **Gemalmaz**, s.182; **Berktaş**, Tarih Cinsiyeti, s. 221.

⁵⁹ Bkz. **Crow**, s. 273.

lekleri de benzerlik göstermektedir. Cadı yargılamalarında suçlanan kişilerin özellikle de kadınların meslekleri, eğitim durumları, ekonomik güçleri gibi konular incelendiğinde cadı kimliğinin belirlenmesinde cinsiyetin yanı sıra sosyo-ekonomik statünün de etkili olduğu görülmektedir.

Cadılıkla suçlanan kadınların toplumsal ve sosyal statülerine bakılırsa bunların oldukça azının yüksek sınıfa mensup olduğu görülür. Yüksek sınıfa mensup kadınların cadılıkla suçlanmaları da genellikle kocalarına yönelik siyasi tasfiye girişimleri sırasında, bu erkeklerin eşleri olmaları dolayısıyla söz konusu olmuştur. Dolayısıyla cadı avı vahşetinin en büyük ve asıl mağdurları, yoksul ve alt sınıfa mensup kadınlardır⁶⁰.

Sözü edilen durum reform sürecinde de belirginleşmiştir. Nitekim Martin Luther'in nazarında evlilik ve ileride "işçi olacak" çok sayıda çocuk dünyaya getirmek, kadınların Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmelerinin en güzel yolu ve en kutsal görevidir. Cadı avı sayesinde yıkıcı potansiyelinden arındırılan kadın cinselliği, ancak üreme ve evlilik değerleri üzerinden yeniden iyileştirilebilir olarak değerlendirilmiştir. Hıristiyanlığın bekâret övgüsü ve çileciliğiyle karşılaştırıldığında şehvete çare olarak evlilik görülmüş ve kadınların toplumsal varlıklarının anne ve eş olarak belirlenmesi ile kapitalist ve kentli sınıfın kadın rolü kurumsallaştırılmıştır. Martin Luther'in rahibelere manastırlarını terk edip evlenmelerini salık vermesi, aynı zamanda yeni burjuvazinin bu konudaki tutumunu da açıkça ortaya koymuştur⁶¹.

Federici, bununla bağlantılı olarak cadı avlarını, toplumsal ve ekonomik özelleştirmenin etkili bir aracı haline getiren özgün bir ilişkinin var olabileceğinden bahseder. Buna göre, toprakların özelleştirilmesi yalnızca belirli tarihsel koşullar altında cadılara zulmedilmesine neden olmaktadır; ancak yine de komüniter rejimlerin dağılması ve bundan etkilenen topluluk üyelerinin şeytanlaştırılması arasında, cadı avlarını toplumsal ve ekonomik özelleştirmenin etkili bir aracı haline getiren özgün bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Özellikle İngiltere'deki çitlemeler⁶² toprağın ticarileştirilmesini ve parasal ilişkilerin yaygınlaşmasını açıklar niteliktedir. Bu çitlemeler aynı zamanda cadı avlarında cinsiyete dayalı ayrımı da anlamlandırmaktadır; çünkü çitlemeler söz konusu ekonomik ilişkilerin kadınları ve erkekleri nasıl farklı şekillerde etkilediğini açık biçimde gözler önüne

⁶⁰ **Gemalmaz**, s. 183.

⁶¹ **Federici**, Silvia (çev. Bilge Tanrısever): *Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar*, Otonom Yay., İstanbul 2019, s. 47-48.

⁶² Buradaki anlamı, toprağın tekelleştirilmesini, yüksek kiraların getirilmesini ve yeni vergi biçimlerini kapsar.

sermektedir. Ulaşılabilen mahkeme kayıtlarına göre, cadılıkla suçlananlar -ki çoğunlukla kadındır- mülksüzleşmenin kurbanı olarak görülür. Bununla beraber, Avrupa'nın diğer kısımlarında olduğu gibi İngiltere'de de cadı avlarının çoğunlukla kırsal bir olgu olduğu ve bir yönelim olarak çitlemenin olduğu bölgeleri etkilediği kabul edilebilir. En kanlı cadı avlarının yapıldığı yerlerden biri olan *Pendle Forest* yakınlarında çitlemeler, 1612 yılında gerçekleşmiştir ve cadıların önce sorgulanıp sonra idam edildikleri köye "*Fence (Çit)*" adı verilmiştir⁶³. İngiltere'deki çitlemeler, küçük toprak sahiplerinin topraklarının çevrelenmesini, çevrelenen toprakların birleştirilerek büyük çiftlikler haline gelmesini ve bu yolla oluşturulan büyük çiftliklerin özelleştirilmesi sürecini ifade etmektedir. *Federici'nin* bahsettiği üzere çitlemelerin olduğu bölgelerde cadı avlarının yaygınlaşması bir tesadüf olarak görünmemektedir. Nitekim çitlemeler ile yapılması planlanan özelleştirmeler, küçük topraklara sahip olanların cadılıkla suçlanması ile ya da başka bir deyişle bu kişilerin saf dışı bırakılması ile kolay hâle gelmektedir. Küçük toprak sahipleri cadılıkla suçlanır ve yargılanırsa, ellerinde olan topraklar herhangi bir direnişle karşılaşmadan çevrelenebilir, büyük çiftliklere dönüştürülebilir ve sonunda ortaya çıkan bu büyük çiftlikler kolaylıkla özelleştirilebilir.

İngiltere'de 16. yüzyılda başlayıp 17. yüzyılda doruk noktasına ulaşan cadı yargılamaları, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin, piyasanın artan önemi tarafından yeniden şekillendirildiğini, dahası yoksullaşma ve eşitsizliklerin artışının hızlandığı toplumlarda, yargılamaların ortaya çıktığını göstermektedir. Güney Amerika'dan gelen gümüşün etkisiyle de tahıl ve diğer tarım ürünlerinin fiyatlarının arttığı 1580-1620 yılları arasında her şey bir vahşete dönüşmüştür ve bu gelişmelerden en çok yaşlı kadınlar, özellikle de dul, çocuğu olmayan ya da çocuklarından yardım alamayanlar etkilenmiştir. Örfi hakların kaybıyla birlikte fiyatların da artması yüzünden bahsi geçen kadınların elinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlayacak yeterli kaynak kalmamıştır. Oysa İngiliz kırsal toplumunun feodal ekonomisinde, dulların ve yoksul insanların ihtiyaçları genellikle karşılanmaktadır. *C. L'Estrange Ewen'in* 1563-1603 yılları arasında gezici mahkeme kayıtlarına geçirdiği cezaların en az üçte biri, domuzların, ineklerin, atların, beygirlerin ve kısrakların büyülenmesi ve bazılarının ölümüne yol açılmasıyla ilgilidir. Bu

⁶³ **Federici**, s. 31-33; Cadı avları ve büyücülükle ünlenen *Pendle Forest* bölgesinde birçok köylü tutuklanarak Lancaster Kalesi'nde mahkemeye çıkarılıyordu. Onlar ordayken kalenin patlatılacağı ve tutuklanmaya neden olan birinin öldürüleceği haberi alındı. Kalenin patlatılması önlendi; ancak kurban söylenilene göre büyü sebebiyle öldü. Cadılıkla suçlanarlardan biri hapis yatarken öldü, on sekizi ise idam edildi, bkz. **Crow**, s. 268.

suçlamalarda, cadıların yoksulluğu üzerinde durulmaktadır. Buna göre Şeytan, muhtaç oldukları bir anda kadınlara yanaşarak onlara muhtemelen et, giysi, para ve borçlarının ödenmesini teklif etmekte ayrıca bir daha muhtaç duruma düşmeyeceklerine dair onlara söz vermektedir⁶⁴.

Genellikle toplumsal ve ekonomik statü bakımından alt sınıfa mensup kadınların cadılıkla suçlanması, aynı zamanda bu kadınların daha çok yaşlı oluşlarıyla da bağlantılı olabilir. Neticede yaşlı kadınlar daha korumasız ve dolayısıyla kolay hedeflerdir. Bununla beraber daha çok yardıma muhtaç olanlar da yine bu yaşlı kadınlardır. Yoksul ve yardıma muhtaç insanların gereksinimlerinin karşılanması, feodal döneme özgü bir alışkanlık olduğundan, girilen yeni süreçte bu kadınların cadılıkla suçlanması onlardan kurtulmanın kolay bir yolu olarak görülmüş olabilir. Toplumsal, ekonomik ve siyasal düzenin değişim süreci aynı zamanda toplumsal hafızayı da zayıflatmayı gerektirir. Toplumsal hafıza aktarımını yapacak olan yaşlı kadınları, hedef hâline getiren unsurlardan birinin de bu çekince olması muhtemeldir.

Cadılık suçlamalarında alt sınıfa mensup ve yaşlı kadınların çokça tercih edilmesi yanında dikkat çeken bir diğer konu da ebe ya da şifacı olarak adlandırılan kadınların hedef alınmasıdır. Ebe ve şifacılar, özellikle hastalıklar ve çocuk ölümleri konusunda kolay suçlanabilir kişilerdir; fakat bunun tek neden olmaması ve maksatlı bir tercih olması da mümkündür.

Fransız kentlerinde 15. yüzyıldan, İngiliz kentlerinde ise 16. yüzyıldan itibaren ebe kadınlardan ayrıca kuşkulanılmaya başlanmıştır. Ebelerden büyü yapmayacaklarına dair özel olarak yemin etmeleri istenmiştir. Kilise'nin iddiasına göre, ebeler ya da şifa dağıtan ve bilge kadın olarak bilinen kadınlar, hastalıkları iyileştirebilir; ancak bu, Şeytan ile yapılan işbirliğinin bir sonucudur. *Cadı Çekici- Malleus Maleficarum*'da Katolik inancına ebelerden daha fazla zarar veren kimsenin olmadığı belirtilmektedir. Bu kitap şifa verme statüsü ile formal tıp eğitimi almış olmayı birbirine bağlar. Oysa tıp eğitimi, Kilise'ye bağlı üniversitelerde verilmektedir ve kadınlar üniversitelere alınmamaktadırlar. Dolayısıyla eğitim görmemiş ve görmesi de mümkün olmayan bir kadın, şifa vermeye kalkışırsa onun cadı olduğuna hükmedilir ve sonuçta ölümle cezalandırılır. Buradan yapılabilecek bir çıkarım, cadı avı vahşetinin önemli bir boyutunun Kilise'ye bağlı üniversitelerde eğitim almış erkek doktorların, geleneksel kadın ebe ya da şifacı rekabetinden duydukları tehdit olduğudur⁶⁵. Cadı avlarında ebelere ve şifacı kadınlara özellikle yer

⁶⁴ Federici, s. 33-35.

⁶⁵ Berktay, Tarihin Cinsiyeti, s. 222.

verilerek yüzyıllar boyu neredeyse kadın tekelinde olan çocuk doğumu ve şifacılık, erkeklerin kontrolüne geçebilecektir⁶⁶.

Cadı avları aracılığıyla devletten ve Kilise'den bağımsız olarak gelişen herhangi bir güç kaynağı, Şeytan'a tapınma şüphelisine çevrilmiş ve cehennem ile mutlak kötülüğün yeryüzüne yayılması korkusunu beraberinde getiren yeni bir toplumsal ve etik kod oluşturulmuştur⁶⁷. Bu yöntemle yeni oluşmaya başlayan kapitalist sistemin bazı ana hatlarının belirlenmeye çalışıldığı da düşünülebilir, nitekim cadı avları kapitalist sistemin bir parçası olmayacaksa da yarattığı yıkım toplumsal hafızadan silinebilecek boyutta değildir ve yarattığı algıdan izler bırakabilir. Modern dönemin cinsiyet rolleri ve kadın algısı geleneksel cinsiyet rollerinden bağımsızlaşmış değildir. Bilimle uğraşan erkekler ya da yönetimde olan erkekler ile evinde olması gereken ancak evinden çıktığında rollünü tam anlamıyla yerine getirmemiş kadınlar algısı günümüzde de mevcuttur. Bu algı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir engeldir. Orta Çağ'da ebe ya da şifacı olan kadınları cadılaştırıran algı, bugün gelenekselleşmiş ev içi rollerini aşan kadınlar üzerinde izlerini gösterebilmektedir ve bu izler kapitalist sistemin ataerkil yönünü desteklemektedir.

III. CADİ YARGILAMALARINA ÖRNEKLER VE İNFAZ YÖNTEMLERİ

İnsanlık tarihinin en korkunç yargılamaları, Katolik Mahkemeleri olan engizisyonda gerçekleşmiştir. Akla uygun düşmeyen inanışları ve insanlık dışı sorgu yöntemleri ile bu mahkemeler, yüzyıllar boyu, birçok insana din ve devlet inançları ile ilkeleri adına kıyım uygulamıştır. Ortaçağ, İspanyol ve Roma Engizisyonları döneminde, pek çok kişinin cadılık suçlamasıyla öldürüldüğü ortaya konulmaktadır⁶⁸.

Cadı yargılamalarından en çok etkilenen kadınlar, cadı olduğundan şüphelenilen kadınları, nadiren doğrudan ifşa etmişlerdir. Genellikle yasal prosedürleri başlatan erkekler tarafından tanıklık etmeye zorlanarak aslında daha çok edilgen bir rol oynamışlardır. Cadı avlarının hedeflerinden birisi de kadınlar arasındaki bağlantıdır. Bu nedenle yargılamalar süresince suçlanan

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Green**, Monica H.: "Gendering the History of Women's Healthcare", *Gender & History*, Vol:20, No:3, November 2008, s. 487-518.

⁶⁷ Bkz. **Federici**, s. 40, 51-52.

⁶⁸ **Arslan Karaküçük**, Suna: "'Korkunun Cadıları': Cadılar ve Cadıcılık", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, Güz 2010, s. 46.

kadınlar, işkence altında birbirlerini ele vermeye zorlanmış, arkadaşın arkadaşı, kızın annesini ihbar etmesi istenmiştir⁶⁹.

Cadı avı vahşeti döneminde öldürülenlerin sayısı en ihtiyatlı araştırmacılara göre yüz bindir. İlk cadıyı belirlemek çok zor olmamaktadır. Damgalanan kişi, genellikle kendi davranışları nedeniyle ya da yoksulluk yüzünden köy topluluğunun dışına itilmiş, çoğu zaman herhangi bir erkeğin korumasından yoksun, köylülerin geleneksel beklentilerine uymayan bir kadın olmuştur. İlk suçlamanın ardından ise zincirleme yargılamalar başlamaktadır. Akrabalar ve komşular birbirlerini ihbar etmiş, herkes birbirinden kuşulanmıştır. Bu durum içerisinde kimin ne olduğu ya da ne olacağı konusunda belirsizlik ve endişe hâkim olmuştur⁷⁰.

Tarihin hiçbir döneminde özellikle kadın bedeni böylesi geniş çaplı ve yaygın biçimde örgütlenmiş dahası “yasalarla” onaylanmış ve din ile temellendirilmeye çalışılmış bir saldırıya maruz bırakılmamıştır. Asılsız kanıtlarla ve hatta yalnızca bir ihbar üzerine binlerce insan tutuklanmış, soyulmuş, tıraş edilmiş ve bedenlerinin her köşesine uzun iğneler sokularak Şeytan'ın işaretleri aranmıştır. Tüm bunlar, çoğu zaman infaz memurları, bölgenin ileri gelenleri ve rahiplerin de dâhil olduğu erkeklerin gözleri önünde yapılmıştır. Kadın bedeni üzerinde yeni işkence yöntemleri icat edilmiş ve uygulanmıştır. Akla aykırı suçlamalar, ağır işkenceler ve halka açık infazlar söz konusudur. Suçlanan kadınlar, infazları sırasında köy meydanlarında küçük düşürücü durumda sergilenmişlerdir. Kadınların demir zincirlere bağlanıp ateşe atıldıkları bilinmektedir⁷¹.

Özellikle 16. yüzyılda kadın, kocasına karşı en ufak bir eleştiri yöneltir ya da bağımsız davranmaya yeltenirse şiddetle cezalandırılabilir durumdadır. Kadının ilk görevinin kocasına itaat etmek olduğu anlayışı iyice yerleşmiştir. Kadınlar üzerinde “dırdırcı yuları” ya da “dizgin” denilen, metal ve deriden yapılmış, eğer kadın konuşursa dilini paramparça edecek bir alet kullanılmıştır. İlk kez 1567'de İskoçya'da görülen bu alet, çoğunlukla cadı olduklarından şüphelenilen, “dırdırcı”, “şirret” ya da “isyankâr” olarak adlandırılan alt sınıflardan kadınlara yönelik bir ceza aracı olarak tasarlanmıştır. Suçlanan kadınlar kafalarında ve ağızlarında bu kafesle, kasabada yürütülüp halkın aşağılamalarına maruz bırakılmışlardır. Bunun dışında “suya daldırma” ya da “örnek sandalyesi” de kadınları cezalandırmak için sıkça kullanılan araçlardandır⁷².

⁶⁹ Federici, s. 37, 60.

⁷⁰ Berktay, Tarihin Cinsiyeti, s. 223.

⁷¹ Federici, s. 50, 52.

⁷² Federici, s. 58-59.

Cadıların belirlenmesinde esas olarak iki acımasız yöntem ön plana çıkmaktadır: Suya daldırmak ve kutsal kitapla tartmak. Bunların dışında, vücuttaki bazı izler de cadı belirlemesi bakımından oldukça önemsenmektedir. Genellikle sınanacak olan cadı zanlısı için suya batırma yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Buna göre, cadılıkla suçlanan kişi, tersine sağ eli sol ayağına, sol eli sağ ayağına değecek şekilde çaprazlama olarak bağlanır, ardından suya atılırdı. Suyun yüzeyinde kalması suçlu bulunmasına, batması ise suçsuz olduğu varsayılarak hızlıca sudan çıkarılmasına neden oluyordu. Suçlu bulunan cadılar ise çoğunlukla yakılıyordu, özellikle engizisyonda yargılananların yakılması yaygındı⁷³.

Ginzburg, Modena davaları olarak bilinen cadılık davalarının, engizisyon uygulamaları ile *demoloji* (*cinbilim*) çalışmalarının öğretisel hazırlığının çok az incelenmiş ilişkisini araştırmak için son derece önemli bir malzeme oluşturduğunu söylemektedir. Özellikle Modenalı bir köylü kadın olan Chiara Signorini'ye açılan dava, bu incelemeye ayrıca değerlidir. Bu yargılamaya göre Chiara, Pazzani ailesinin yanında çalışmaktadır ve bir zamanlar Margherita Pazzani'ye ait olan küçük bir mülkte, ortakçı durumundadır. Chiara, kendisi ve kocasının bu topraklardan kovulması üzerine, Margherita Pazzani'ye kötü kader gönderdiğini söylemiştir. Margherita Pazzani hastalanmıştır; ancak Chiara onu, elbise, para, bazı ahşap nesnelere ve bir daha kovulmamak koşulu ile iyileştirmeyi başarmıştır. Kısa bir süre sonra, Chiara bir hizmetçinin mademki Madam Margherita'yı lanetleyen Chiara'dır, onu engizisyona şikâyet etmek ve yakılmasını sağlamak gerekir dediğini duymuştur ve bu andan sonra kadın yeniden hastalanmıştır. Bu durumdan, Chiara sorumlu tutulmuş ve engizisyon önünde yargılanması sağlanmıştır. Chiara'nın üzerindeki ağır suçlamalar, bir dizi sanık ifadesi ile daha da ağırlaştırılmıştır. *Ginzburg*, Chiara yargılamasında, sanığın yanıtlarını önceden belirlenmiş bir yola sokmayı amaçlayan, tipik yönlendirici bir sorgulama tekniğinin mükemmel bir uygulamasının görüldüğünü söyler. Chiara, örtülü olarak yanıtların içeriğinin önerildiği bu sorulara kuşkusuz kendisini kurtarmak için uysalca riayet etmiş, Meryem Ana'nın onun taleplerine cevap verdiğinden bahsetmiştir. Chiara'ya işkence yapılmaya başlandığında ise o, suçlamaları kabul etmiştir ve Margherita Pazzani'nin iyileşmesinin kendisine bağlı olduğunu söylemiştir. Chiara yaptığı itirafın aslında işkenceden kaynaklandığını daha sonra söylemiş olsa da bunun üzerine işkencelerin devam etmesiyle sonuçta, Şeytan'a taptığını açıkça ifade etmiştir. Chiara itiraflarına bir pişmanlık beyanıyla son vermiştir. Özür dilemiş ve yargıçların vereceği

⁷³ Crow, s. 261, 277.

cezayı kabul etmeye hazır olduğunu söylemiştir. Yargıçlar hep birlikte Chiara'nın sapkın, putperest ve inancına ihanet içinde olduğundan yasalara göre ateşle küle dönüştürülmesi gerektiğini; ancak geç de olsa pişman olduğu için yaşamının bağışlandığını ve ömür boyu hapse mahkûm edildiğini duyurmuşlardır⁷⁴. Bu yargılama, işkencenin cadılık davalarında başat konumda olduğunu ve sorgulamaların istenen cevapları almak üzere yapıldığını açıkça göstermektedir.

Cadılık suçlamalarının ne kadar dayanaksız yürütüldüğünü ve nasıl vahşice sonuçlandığını gösteren bir başka yargılama da Jan Dark yargılamasıdır. Bu olayda, Fransızların İngilizlere karşı zafer kazanmasında önemli rolü olan Jan Dark (1412-1431) bir süre için İngilizlerin tutsağıdır. Jan Dark dindışı görüşleri olduğu ve büyücülük yaptığı suçlamalarıyla yargılanmış ve sonuçta bahsedilen nedenlerle canlı canlı yakılmıştır. Bu dava 1455 yılında yeniden açılmış ve Jan Dark aklanmıştır. Jan Dark, 1909 yılında kutsanmış, 1920'de ise azize ilan edilmiştir⁷⁵.

Başka bir taraftan, cadıların kendisini yabani bir hayvana ve özellikle de kurda dönüştürebileceğine olan inanış "kurt adam" suçlamalarının ortaya çıkmasına ve bu içerikte davaların görülmesine neden olmuştur. Buna örnek olan ünlü bir dava, 1588'de Auvergne'de bir köyde gerçekleşmiştir. Bir adam karısının büyücülük yapıyor olmasından kuşkulananmaktadır. Bir avcı, bu adama büyük ve korkunç bir kurt tarafından saldırıya uğradığını; ancak ondan kurtulmayı başardığını ve kurdun pençelerinden birini kestiğini söylemiştir. Adam, avcının çantasında yüzüklü bir kadın eli görmüştür. Bu hikâyeyi dinleyen adam, karısının elinin birinin kesik olduğunu fark ettikten sonra kadın tutuklanmış ve yargılama sonunda, diri diri yakılarak öldürülmüştür⁷⁶. Sonuç şaşırtıcı değildir; çünkü bu dönemde özellikle de kadınlar bakımından suçlanmak, yargılanmak, kurda dönüşebildiğine inanılmak ve yakılmak için herhangi birinin anlattığı bir hikâye yeterli olmaktadır.

Son büyük cadı avı çılgınlığına ise Salem yargılamalarında rastlanılmıştır. 1692'de Salem kasabasında birçok sorgulama, suçlama ve yargılama sonucunda on dokuz kişi cadı oldukları gerekçesiyle asılmıştır ve aynı gerekçeyle birçok kişi de hapsedilmiştir. Salem'de Tituba adlı bir köylü kadının anlattığı hikâyelerden etkilenen birkaç genç kız, içlerine Şeytan girdiğini iddia etmiştir. Ayrıca aralarında Tituba'nın da bulunduğu üç kadını da cadı-

⁷⁴ Bkz. **Ginzburg**, Carlo (çev. Mehmet Moralı): Efsaneler, Amblemler, İzler Morfoloji ve Tarih, Kırmızı Yay., İstanbul 2007, s. 21-47.

⁷⁵ **Crow**, s. 263.

⁷⁶ **Crow**, s. 279.

lıkla suçlamışlardır. Tituba ve diğer sorgulananlar da baskı altında kalmış ve onlar da başkalarını suçlamışlardır. Sonuçta çoğu kadın on kişi cadilikla itham edilerek ölüm cezasına çarptırılmıştır⁷⁷.

Görülüyor ki cadı yargılamaları, özellikle kadınlar üzerinde etkili olarak cinsiyete dayalı ayrımcılık temelinde gelişmiş ve bunun yanı sıra işkence, yargılamaların karakteristik özelliği hâline gelmiştir. İşkence altında alınan ifadeler, suçlamaların genellikle kabul edilmesine neden olmuş, başkalarının suçlanması ve yargılamaların genişlemesi için de gerekli zemini hazırlamıştır. Cadı avları, akıl dışı inanışların ve bunlardan doğan insanlık dışı, işkence üzerine kurulu yargılamaların ifadesi olmuştur. Neticede mensiz suçlamalar, cevabı önceden belirlenmiş sorgulamalar ve işkence altındaki yargılamalar ile çoğu kadın binlerce kişi, ölüm cezasına çarptırılmıştır. Dönemi etkisi altına alan akıl dışı inançların etkinliğinin ve dolayısıyla cadılık yargılamalarının son bulması ise ancak felsefi kuşkuculuğun ortaya çıkması ve yasal düzenlemelerin yapılmasıyla -özellikle de işkence yasağının getirilmesiyle- mümkün olabilmektedir.

IV. SONUÇ YERİNE: CADİ YARGILAMALARININ SONLANMASI

Cadılık inancı ve cadı avları, akıl dışılığın, dogmaların ve boş inançların insanlık zihnini nasıl ele geçirebileceğini ve bunun nasıl büyük vahşetlerle sonuçlanabileceğini göstermiştir. Avrupa’da felsefi kuşkuculuğun ortaya çıkması, bu vahşetlerin temeli olan akıl dışı inançların sorgulanmasını sağlamıştır.

Diderot ve D’Alembert’in ansiklopedisinde *De Jaucourt’nun* kaleme aldığı bölüm “Boşinanç” başlığını taşımaktadır. Ansiklopedinin bu bölümünde, her dindeki aşırılıkların boşinanç olarak adlandırıldığı ve boşinancın yanlış uygulamalarla dolu bir dinsel bağlantı olduğu belirtilmektedir. Buna göre, bu türden dinsel bağlantılar hem akla hem yüce varlık konusunda edinmemiz gereken sağlıklı fikirlere ters düşer. Ansiklopedide boşinanç, korkunun bir ürünü olarak görülmekte ve despot bir tirana benzetilmektedir; çünkü boşinanç cehalet ve barbarlıktan doğar ve imparatorlukları yıkabilecek güce ulaşabilir. Boşinanç somutlaştığında ve eylemselleştiğinde ortaya çıkan şey ise bağnazlıktır⁷⁸.

⁷⁷ Berktaş, Tarihın Cinsiyeti, s. 219, 225.

⁷⁸ Diderot & D’Alembert (çev. Selahattin Hilav): Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar, ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996, s. 146-147.

Başka bir taraftan Ansiklopedide “boşinanç” kavramı ortaya konulur ve açıklanırken *Francis Bacon*'a da atıf yapıldığı görülmektedir. 17. yüzyıl rasyonalistlerinin öncülerinden olan *Bacon*, batıl inançlı gizlerle uğraşanların her şeyi sempati ya da antipati ile ifade ettiğini ve “şeylere” yanlış güçler ile olağanüstü işler atfettiğini, söyler. Bunlarla uğraşanlar bazı sonuçlar elde etmişlerdir; fakat bu sonuçlar, yararlı olmaktan çok tuhaf ve şaşırtıcıdır. *Bacon*'a göre, bunlar bir kenara bırakılmalıdır; çünkü bunlardan dolayı birçok yanlış kavram ortaya çıkmıştır ve böyle bir yanlışlığın olması da son derece doğaldır⁷⁹. Ansiklopedide de bahsedilen *Bacon*'ın idolleri, keyfi soyutlamaları içerir. Soy, mağara, çarşı-pazar ve tiyatro idolleri olarak sınıflandırılan bu idoller, insan zihnini kuşatır ve zihne yeni bilgi girişine de engel olur. Bilimlerin yenilenmesinin önünde de insanı sabitleyen ve gelişimi engelleyen bu idoller belirebilir. Sözü edilen sebeplerle insanlık kendisini tüm bunlardan korumalıdır⁸⁰. Şeytan inancının temellerini felsefi kuşkuculuğu ile biraz daha zayıflatan bir diğer isim ise 18. yüzyıl düşünürü, *David Hume*'dur. *Hume*'a göre, inkârcılıkla birlikte zayıflık, korku ve melankoli hurafelerin asıl kaynaklarıdır. Benzeri durumlarda akıl, sonsuz sayıda bilinmez şeytanları yine bilinmez kaynaklara atfederek türetir. Hurafeler ise kişi özgürlüklerinin düşmanıdır⁸¹.

Bacon ve *Hume*'un bahsettiği insan zihnine ket vuran ve kişi özgürlüklerine tehdit olarak görülen batıl inançlar ve hurafeler cadı yargılamaları sürecinde ayrımcılığın, işkencenin ve idamın nedeni ve sözde dayanakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda hurafelerin sorgulanması ve neden oldukları üzerinde durulması, cadı yargılamaları gibi akıl dışı inançlara dayanan ve hiçbir somut delil aramayan suçlama ve yargılama süreçlerinin ancak vahşetle sonuçlanacaklarını ortaya koymaktadır.

Yine 18. yüzyılda *Montesquieu*, büyüçülük ve sapkınlıkla ilgili suçlamaları kovuştururken çok ihtiyatlı davranmak gerektiğini, bu iki suçlamanın yasa koyucu tarafından sınırlandırılmazsa özgürlüğü aşırı derecede zedeleyebileceğini ve sayısız zorbalığın kaynağı haline gelebileceğini, söylemektedir. *Montesquieu*'ya göre bu tür suçlar, halkın cehaleti oranında tehlikeli hale gelebilecek türden suçlardır ve böyle bir durumda vatandaşlar sürekli tehdit altında yaşamak durumunda kalır⁸².

⁷⁹ **Bacon**, Francis (çev. Sema Önal): *Novum Organum Tabiatın Yorumu ve İnsan Âlemi Hakkında Özlü Sözler*, Say Yay., İstanbul 2012, s. 163.

⁸⁰ Bkz. **Bacon**, s. 126, 193.

⁸¹ **Gemalmaz**, s. 187.

⁸² **Montesquieu** (çev. Berna Günen): *Kanunların Ruhu Üzerine*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2. Basım, İstanbul 2017, s. 242-243.

Michel de Montaigne ise henüz 16. yüzyılda doğrudan cadı avlarına ilişkin olarak gerçek dışılığı dile getirmiştir. *Montaigne*, cadılığın var olduğu fikrinin, insanları öldürmeyi haklı gösterecek ölçüde kanıtlanmış bir gerçek olmadığını öne sürmektedir⁸³.

Felsefi kuşkuculuğun ve rasyonel düşüncenin geliştiği bu sorgulama döneminde, cadı avının el kitabı olan *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum* da nihayet eleştirilebilir hâle gelmiştir. 18. yüzyıl Fransız tarihçisi, *Michelet*'in bu kitaba, kitabı kaleme alanlara ve buradaki yaklaşıma getirmiş olduğu eleştiriler, kadınların durumu bakımından da ayrıca bir değerlendirme içermektedir.

Michelet, *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum* için “kendini âlim sanan cahil bir adamın eseridir”, der. *Michelet* bu kitabı öncelikle, erkek büyücüden çok kadın büyücü olduğunu savunması ve Şeytan'ın kadınlarla daha sıkı ve kolay anlaşmasının sebebini araştırıyor olması dolayısıyla eleştirir. *Michelet*'e göre kitapta bu soruya birbirinden manasız cevaplar bulunmuştur. *Michelet*'e göre, bunların yaşandığı dönemde kadın, bu dünyanın kurbanı haline getirilmiş ve onun cehennemi yeryüzü olmuştur⁸⁴. *Michelet*, *Cadı Çekici - Malleus Maleficarum*'un niçin *Sprenger*'e yazdırıldığı üzerinde de durmaktadır. *Sprenger*, Alman bir Dominikendir. *Michelet*'e göre o, ortalığa dehşet saçan bu tarikattan, onun bütün manastırlarından ve okullarından yardım gören bir papazdır. Okulların ise yetiştirdiği şerefli, daima metinler zikredebilecek bir evlada, iyi bir skolastiğe ve *Somme* adlı eseri iyi bilen, *Saint Thomas*'a sadık bir adama ihtiyacı vardır. *Michelet*, *Sprenger*'in bu özelliklerin hepsini taşıdığını söylemektedir⁸⁵.

Felsefi kuşkuculuğun ve rasyonalizmin gelişimi ile beraber cadılık inancının sorgulanmasının yanında, infaz yöntemi olarak işkenceye karşı çıkış da cadı yargılamalarının son bulmasında etkili olmuştur. Özellikle *Beccaria*'nın, *Suçlar ve Cezalar* adlı eseri ile *Voltaire*'in bu eser üzerine yorumu, infaz yöntemlerinin insanileşmesi yönündeki gerekliliği açıkça dile getirmiştir⁸⁶. Nitekim 17. yüzyılın sonlarından itibaren, cadılığa karşı gelişen

⁸³ Russell, s. 35.

⁸⁴ Michelet (çev. Kazım Karabekir): Rönesans, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948, s. 75-78.

⁸⁵ Michelet, s. 82.

⁸⁶ Bkz. Gemalmaz, s. 188-189; Michel Foucault ise fiziksel cezayı azap olarak nitelerken bu cezaların insanileşmesi sürecini sorgulamakta ve bu bağlamda iktidar ilişkilerinin değişimine, disiplin oluşturma amacı taşıyan yöntemlerin farklılaşmasına işaret etmektedir, bkz. Foucault, Michel (çev. Mehmet Ali Kılıçbay): Hapishanenin Doğuşu, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara 1992, s. 3-37.

yasal olgu olarak kanıtın güvenilirliği sorunu da zaten ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar geniş zincirleme avlar, öylesine kontrolden çıkmıştır ki insanlar şüpheli cadıları bulmak ve sorgulamak için kullanılan mekanizmaların işlevselliğinden artık kuşku duymaya başlamışlardır. Birçok toplum, açık biçimde masum olan insanların bulunup Şeytan ile ilişkilendirilmeleri ve cadılıkla suçlanmaları sonucu, toplumsal dokuların bozulmaya başladığını artık görmüştür. Yargıçlar, cadılık suçlaması yapılmadan önce daha somut kanıtlar talep etmeye başlamış ve böylece daha önce kabul edilen birçok kanıt türü ortadan kalkmıştır. Şeytan işareti artık kabul edilemez hale gelmiş, hayali kanıtlar saf dışı bırakılmaya başlamıştır. Zanlıların işkence altında her şeyi söyleyebileceği ve bu bilgileri elde etmek için kullanılan acımasız yöntemlerin çok fazla adli hataya neden olduğu giderek daha da belirginleşmiştir. 17. yüzyıl boyunca birçok devlet, yaygın işkence kullanımına ilişkin yasalarını sıkılaştırmaya başlamıştır. Yeni yasaların kabulü sürecinde ve hatta bu yasalar henüz kabul edilmeden önce cadı avları ve cadı yargılamaları sona ermiştir⁸⁷.

⁸⁷ Bkz. **Martin**, s. 67-68.

KAYNAKÇA

- Agonito**, Rosemary: History of Ideas on Woman, Capricorn Books, C.P. Putnam's Sons, New York 1977.
- Ağaoğulları**, Mehmet Ali: Kent Devletinden İmparatorluğa, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2002.
- Akad**, Mehmet/**Vural Dinçkol**, Bihterin/**Bulut**, Nihat: Genel Kamu Hukuku, 17. Basım, Der Yay., İstanbul 2021.
- Akkaya Kia**, Rukiye: "Atina'daki Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar", İÜHFM, C. LXXIII, S. 1, 2015, ss. 7-20.
- Akın**, Haydar: Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı, Dost Kitabevi, 2001.
- Akın**, Haydar: Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı, Phoenix Yay., Ankara 2010.
- Akyol**, Faruk: "Ortaçağdan, Kadından", Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 1996, ss. 13-24.
- Aquinas**, Thomas: **Summa Theologica**, Translated by Fathers of the English Dominican Province, Published by Seltzer Books, 1974.
- Arslan Karaküçük**, Suna: "'Korkunun Cadıları': Cadılar ve Cadıcılık", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, Güz 2010, ss. 41-64.
- Bacon**, Francis (çev. Sema Önal): Novum Organum Tabiatın Yorumu ve İnsan Âlemi Hakkında Özlü Sözler, Say Yay., İstanbul 2012.
- Bardsley**, Sandy: Women's Roles in the Middle Ages, Greenwood Press, London 2007.
- Bendason**, Ney (çev. Şirin Tekeli): Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., Presses Universitaires De France, t.y.
- Berktaş**, Fatmagül: Tarihin Cinsiyeti, 6. Basım, Metis Yay., İstanbul 2018.
- Berktaş**, Fatmagül: Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, 6. Basım, Metis Yay., İstanbul 2016.
- Bloch**, Marc (çev. Mehmet Ali Kılıçbay): Feodal Toplum, Savaş Yay., Ankara 1983.
- Bodin**, Jean (çev. Randy A. Scott): On the Demon-Mania of Witches, CRRS Publications, Toronto 1995.

- Bonaiuti**, Ernesto (çev. Giorgio La Piana): “The Genesis of St. Augustine’s Idea Of Original Sin”, The Harvard Theological Review, Vol. 10, No:2, 1917, (Cambridge University Press on behalf of the Harvard Divinity School), ss. 159-175.
- Bravo**, Hamdi: “Augustinus’un Varlık ve Bilgi Görüşü”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 15, Mayıs 2007, ss. 111-128.
- Crow**, W. B. (çev. Fulya Yavuz): Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi, 2. Baskı, Dharma Yay., İstanbul 2006.
- Demir**, Nazlı Hilal: Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı, On İki Levha Yay., İstanbul 2017.
- Denizarısları**, Yonca: “Revisiting Americanus Novus: Anglicization Crisis and Salem Witch Trials in Seventeenth Century New England”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIV/2, 2019, ss. 507-536.
- Diderot & D’Alembert** (çev. Selahattin Hilav): Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar, ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996.
- Federici**, Silvia (çev. Bilge Tanrısever): Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar, Otonom Yay., İstanbul 2019.
- Foucault**, Michel (çev. Mehmet Ali Kılıçbay): Hapishanenin Doğuşu, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara 1992.
- Genç**, Özlem: “Ortaçağ Avrupasında Kadın”, Ortaçağda Kadın, Ed. Altan Çetin, Lotus Yay., 2011.
- Gemalmaz**, Mehmet Semih: Devlet, Birey ve Özgürlük, 3. Baskı, Legal Yay., İstanbul 2016.
- Ginzburg**, Carlo (çev. Mehmet Moralı): Efsaneler, Amblemler, İzler Morfoloji ve Tarih, Kırmızı Yay., İstanbul 2007.
- Green**, Monica H.: “Gendering the History of Women’s Healthcare”, Gender & History, Vol:20, No:3, November 2008, ss. 487-518.
- Gurvitch**, Georges (çev. Hamide Topçuoğlu): “Diferansiel ve Jenetik Hukuk Sosyolojisi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1-2, Mart-Nisan 1956, ss. 220-286.
- Harris**, Marvin (çev. Fatih Gümüş): İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar, İmge Kitabevi, Ankara 1995.
- Martin**, Lois (çev. Barış Baysal): Cadılığın Tarihi Ortaçağ’da Bilge Kadının Katli, Kalkedon Yay., 2009.

- Michelet** (çev. Kazım Karabekir): Rönesans, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948.
- Montesquieu** (çev. Berna Günen): Kanunların Ruhu Üzerine, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2. Basım, İstanbul 2017.
- Russell, Jeffrey Burton** (çev. Nuri Plümer): Mephistopheles – Modern Dünyada Şeytan, Kabalcı Yay., İstanbul 1999.
- Saint Augustine** (çev. Marcus Dods): The City Of God, Digireads.com Publishing, 2015.
- St. Augustinus** (çev. Çiğdem Dürüşken): İtiraflar, Alfa Yay., 2014.
- Stringer, Morgan Lindsey**: A War on Women? The Malleus Maleficarum and the Witch-Hunts in Early Modern Europe, Oxford 2015.
- Tannenbaum, Donald G./Schultz, David** (çev. Fatih Demirci): Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri, Adres Yay., 9. Baskı, Ankara 2010.
- Uygun, Oktay**: Devlet Teorisi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014.